

RIMSKA CESTA

-MARKO VITAS-

Brez predhodnega pisnega dovoljenja avtorja je prepovedano reproduciranje, distribuiranje, dajanje v najem, tiskanje, kopiranje, predelava ter vezava knjige, vključno z naslovnico

*CIP – Kataložni zapis o publikaciji,
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana*

VITAS, Marko [RIMSKA CESTA]
Marko Vitas – Borovnica: samozaložba, 2016

ISBN:

RIMSKA CESTA

Marko Vitas

Dostojnim ljudem, ki upajo.

PREDGOVOR

V rokah držite knjigo, ki vas bo popeljala daleč nazaj v našo preteklost, pa vendar v naše kraje, med naše prednike, v dogodke, ki so se zgodili na naših tleh. Zgodovinski okvir pripovedi je seveda resničen, znotraj tega okvirja pa je imel pisatelj Marko Vitas veliko možnosti, da je prikazal in povedal marsikaj zanimivega tako za mlajše kot starejše rodove, vsekakor pa za vse ljubitelje slovenske in hkrati naše skupne evropske zgodovine.

Ko boste knjigo odložili, bodo nazorni prikazi, pa tudi končno sporočilo Rimske ceste, še dolgo hodili za vami, kajti pripoved je napisana jasno, razumljivo, nazorno, hkrati pa tudi izredno tenkočutno, z lepim pesniškim jezikom. Še posebej pa preseneča prepletanje poezije in proze, dveh sporočilnih jezikov, ki se v Vitasovem pisanju stapljata v čudovito celoto. Vsak posebej je veliko poveden, oba skupaj pa tvorita celoto, ki lahko navduši tudi bolj zahtevnega bralca.

Zdi se mi pohvalno tudi to, da si je Vitas izbral zanimivo dogajanje iz začetka IX. stoletja, torej iz časa neposredno po obdobju, v katerega je dr. France Prešeren umestil svoj Krst pri Savici, dileme, ki jih odpira in razrešuje, pa imajo nenavadno močne vzporednice tudi z današnjim nemirnim časom. Prav s tem pa pripoved ne odlikuje samo jezikovna lepota, temveč tudi aktualna nota, ki tako spontano kaže tako na globlje razumevanje preteklosti kot na večna bivanjska vprašanja, ki se porajajo z enako silovitostjo tudi v današnjem času. V tem pa je tudi največja moč Vitasovega pisanja.

Ivan Sivec, pisatelj

LUNARNI PRAH

*Strune godcev daljnih svetov votlo zvene,
trudnih svatov škornji dvigajo prah
ob jutranjem svitu zarod nov se spočne.*

*Strune godcev votlo zvene,
dlan najde dlan,
v soju mesečine si izoblikovan.*

*Završi veter, mesečev prah v vsaki pori
za nič se ne meni,
štirje tedni in mesec je vedno naokoli.*

I

CIGANKA

*Plešem, plešem, plešem,
vrti se nebeški svod, se vrti,
pozno v noči moj tamburin zveni,
preglasi ob tabornem ognju vojščakov pesem.*

*A v kresni noči ogenj več ne gori,
grad zdaj tam stoji!
Plešem, plešem, plešem,
nebesni svod se vrti,
ogenj v mojem srcu še vedno tli,
tamburin spremlja mojo pesem.*

*Zvezdni svod se vrti,
na jasi ruševine zdaj se praše,
tamburin zveni,
jaz še vedno plešem sredi noči.*

Vedno, kadar obiščem ženo in otroke, se počutim kot obsojenec na smrt. Tako je bilo tudi tokrat. Moj starejši sin je prijel mojega konja za uzde in ga po blatnem dvorišču odvedel v hlev. To leto je bilo blato še posebno težko. Neprestano je deževalo in megla je bila gosta, da bi jo lahko z mečem rezal. Hodi s počasnimi koraki in sklonjeno glavo. Videti je utrujen. Molče obtožuje ali pa ga samo moje oči vidijo tako. Mnogo premlad je še, da bi vodil posestvo. Saj ne rečem, da mu ne pomaga mati, moja žena. A hkrati me, kot peklenska rana, skeli tudi neizprosna resnica, da bi ga moral navaditi meča. Toda zdaj je že v letih, ko mu glava in srce nista več tako učljiva in bistra kot potok ob izviru. Njegov pogled je zdaj kalen kot velika počasna turobna reka. Vsak mož mora biti večč sukanja meča. Morda zategadelj nikdar ne postane mož. Nimam niti volje niti želje, da bi ga zaupal v uk vojaške večšine kateremu izmed mojih koseških sorodnikov. Še manj vem, kako bo z mlajšim sinom. Pa hčerki, tudi nju bo potrebno poročiti. Preklet je ta naš stan koseški. Pademo in mladi umrjemo po številnih vojskah. A imamo veliko otrok, zato da naš rod ne izgine.

Stopil sem v črno kuhinjo in odložil meč. V nos se mi je prikradel prijeten vonj mešanice po dimu in po pripravljenih jedeh. Na mizo sem zviška spustil mošnjo s srebrniki, ki sem si jo pridobil ob napadu na nekega trgovca. Moja družica Živa mi je hitela streči z večerjo. Premerila je mošnjo s srebrniki, a njen pogled je bil poln prezira.

»Hlapci, ki si jih rešil s ceste pred beračenjem, dvigajo glave. Misliš, da mi je lahko gledati v tla pred njihovimi prezirljivimi in ošabnimi pogledi?« je dejala.

Vsakič, ko se vrnem domov, opažam da njen obraz postaja vse bolj suhljat in upadel. To ne more biti zaradi pomanjkanja, temveč od jedke bolečine zaradi skrbi. Mlada je še in njeno vitko telo pod tuniko je gorko in še vedno godno kot takrat, ko sva se vzela.

»Pogovoril se bom z njimi,« sem odvrnil.

»Pogovori se raje z vitezi, ki prihajajo v imenu kneza. Sprašujejo, kod hodiš? Ne bom mogla več dolgo lagati. Že če samo grdo pogledaš podobico novega boga na križu, te lahko neusmiljeno grdo prebičajo in zavoljo tvojih dejanj bo enkrat zagotovo Morana potrkala na vrata naše hiše.«

Molčal sem in tudi ona ni več ničesar dejala. Povlekla me je v izbo in me pričela krčevito poljubljati. Legla sva na posteljo.

Odrinil sem jo: »Ne zdaj, Živa. Težki časi so. Ni več modro spočenjati otrok.«

Zazrla se je v strop:

»To, da se ljubiva, nima toliko opraviti s spočetjem kot z umrtjem.«

»Ali si izgubila razsodnost? Saj vendar veš, kako pridejo otroci na svet. Ne govori tako. Ne zdaj!«

»Saj ne govorim tako samo jaz. Tako je že govoril puščavnik, ki je živel na naši planini, ko sem bila še dekle. 'Sestra', tako mi je pravil.«

Vseeno sva se ljubila. Najini težki dihi so se prepletali, puhteli in izginjali v zrak pod strop izbe.

»Vidiš, da sva še živa, še kako živa,« sem na koncu dejal.

»Ne, ne, mi smo že zdavnaj umrli,« mi je odvrnila. Iz njenih oči se ni zrcalila svetloba, temveč je bil njen pogled temačen kot črno oglje, ugasel kot pepel.

»Živa, ne govori tako, ne zdaj!« sem skorajda zatulil.

Vstal sem s postelje. Ko sem se oblačil, sem jo strogo pogledal:

»Pogovorim se s hlapci!«

Opasal sem si meč. V tistem trenutku se mi je zdel težak in neroden. Na dvorišču sem zbral hlapce in dekle. Oštel sem jih, in jim zabičal, koga morajo ubogati. Nihče od njih mi ni ničesar odvrnil. Molče so zrli v blato pred seboj. Potem sem starejšemu sinu in Živi vpričo ostalih otrok naročil, kaj morajo postoriti na posestvu. Nihče od njih ni ničesar odvrnil ali vprašal. Tudi oni so topo zrli navzdol predse. Nisem se dolgo mudil na domu. Kmalu sem se ponovno podal v hosto.

Na obronku gozda sta me že čakala Dragomer in Teodimir. Njuna zdolgočasena obraza sta izražala naveličanost. V Dragomerjevem pogledu pa je bilo mogoče začutiti celo žgoč prezir. Počasi smo odjezdili proti planini. Približno na polovici poti se je iz megle pred nami prikazala postava.

»Le kdo bi v tej uri zašel med naše planine?« smo se spogledali.

Razjezdil sem, da bi pogledal, kdo je pred nami.

»Preklete, menih je!« sem zaklical Dragomerju in Teodimirju.

Menih je medtem padel na kolena in pričel hlastno moliti. Mižal je in s prekrižanimi dlanmi se je oklepal rožnega venca.

»Od kod prihajaš?« sem ga vprašal po latinsko.

S tresočim glasom mi je pričel odgovarjati, da je samo menih z nekega zahodnega otoka in da naj mu prizanesemo.

»Kdo je?« ga je prekinil Dragomer.

»Pravi, da je samo menih, ki prihaja od daleč, z zahodnega otoka,« sem mu odvrnil, »dandanes očitno samo še menihi potujejo. Preklete slabi časi so.«

»Ubij ga!« mi je zabičal Dragomer.

Sledilo je nekaj trenutkov tišine. Prekinil jo je menih, ki je ponovno zatisnil oči in s tresočim glasom začel ponovno še glasneje moliti.

»Kaj pravi?« je osorno vprašal Dragomer.

»Moli vendar,« sem mu odvrnil. »In nekaj omenja, da bodo prišli s severa, juga, vzhoda in zahoda in da bo njihovo nebeško kraljestvo.«

»Ubij ga!« mi je ponovno ukazal Dragomer in se ob tem zarežal. »Ja, ja, tile z zahoda so še daleč bolj nevarni kot tisti, ki so prišli s severa na kopjih izdajalskih knezov.« Nato je nadaljeval s porogljivim tonom: »Dobrikajo se, da so prišli samo dopolnit našo postavo.« Potem je Dragomer

spremenil izraz na licu in z mrakobno resnobnim tonom pristavil: »A v resnici jo hočejo samo uničiti in nam nadeti jarem ter utreti pot izdajalskim knezom.«

»Ne bom ga!« sem zakričal. Menih je še vedno molil. Občasno je odprl oči in se za trenutek prestrašeno ozrl okoli sebe.

»Ne bom ga ubil!« sem ponovno zakričal proti Dragomerju. »Veš, kako so vladali naši knezi, ko smo jih še svobodno potrjevali. Našo stvar boš izdal. V naših gorah je lahko vsakdo po svoje častil ali Sventovida, Svaroga ali boginje Vesno, Živo ali Morano, Mitro ali Ozirisa. Med nami so bili celo, da, tudi tisti, ki so častili Kristusa, Arijanci. Tudi Huni in njihovi žreci so lahko obdržali svojo šego. In vsi, ki se jim danes reče krivoverci ali svojeglavi puntarji z vseh vetrov, so se lahko zatekli v naše gozdove in planine. In naš knez jih je vse velikodušno vzel pod svoje okrilje. Tako ima tudi tale menih pravico verovati in častiti po svoje.«

»Moramo ga pokončati. Naznanil nas bo,« je dejal Dragomer in resnobno uperil pogled v Teodimirja in mene.

»Je čisto vseeno,« mi je pritrdil Teodimir. »On ni trgovčič brez spremstva. Iskali ga bodo in poizvedovali za njim ter se nato maščevali nad rajo. Prihodnjič moramo biti bolj pazljivi.«

»V vojni je dovoljeno vse!« je odvrnil Dragomer.

»Misliš, da če ti v desnici leži meč, da si nad postavo. Le naša postava te loči od razbojništva,« sem skorajda zakričal na Dragomerja.

Ponovno se je oglasil Teodimir: »Njegova smrt je nesmiselna.«

»Bo pa, če ne drugega, vsaj dotrpel po svojem gospodu,« se je jedko s privoščljivo drznostjo ponovno zarežal Dragomer.

Menih je še naprej mižal in hlastno mrmral svoje molitve.

»Umril bo zaman,« je zopet mirno pripomnil Teodimir.

Dragomer je togotno razjezdil in bliskovito potegnil meč. Rezilo je švignilo in sikajoče završalo skozi zrak. Menihova glava je padla in topo udarila ob tla ter se skotalila po tleh in nato z votlim tleskom udarila ob bližnjo skalo. Kri je močno brizgnila iz obglavljenega trupla. Pogledal sem vstran. Potem je Dragomer zagrabil odrobljeno glavo, iz katere je še kapljala cedeča se kri, za lase, in jo dvignil ter jo pomolil pred naju s Teodimirjem:

»Amun, vidiš, to me loči od tebe!«

»Kar se mene tiče, je tale tukaj našel svoj konec brez kakršnegakoli smisla,« je dejal Teodimir, ki je komaj še lahko prikrival osuplost.

»Saj je prav tako! Zakaj, edino pravo trpljenje, je trpljenje brez kakršnegakoli smisla. Z bogovi ne gre barantati,« mu je odvrnil Dragomer, ki se je medtem napotil k truplu. Prebrskal je menihovo bisago in iz nje vzel mošnjiček z novci.

»Vodi nas ti!« sem dejal Dragomerju.

»Ne bom vas vodil. Nisem večč latinskega jezika.«

»Potem me pa poslušaj v bodoče,« sem mu odvrnil.

Truplo smo zvezli v gozd in ga zvrnili v plitko, na hitro izkopano jamo.

Minil je teden dni skrivanja po planinah in gozdovih, ko sem se zopet vrnil na svoj dom. Jesenski dan je bil mil in neobičajno topel za ta letni čas. Gosti sivo-beli oblaki so zastirali pogled na okoliške hribe. Listje na drevesih je bilo že temno porjavelo. Preveval me je občutek mrtveca in moja Živa me je sprejela z enako vročico, s katero me vsakič pričaka, kadar se vrnem domov. Ne govoriva mnogo. V glavnem molčiva in tako je tudi ob vsakem slovesu. Pravzaprav med nama ni ostalo mnogo stvari, ki bi naju vezale in o katerih bi se morala pogovoriti. Vsakič, ko si opašem meč in se zavihtim na konja, je potem še dolgo časa vidim, kako nemo zre za menoj.

Ob tokratni vrnitvi smo obiskali Staroslava. Našli smo ga na dvorišču posestva ob vsakdanjih opravilih.

»Pozdravljen Staroslav! Kako si?« sem ga z veliko mero vedrine pozdravil.

»Hvala, dobro,« je odvrnil.

»Sem slišal, da si razširil posestvo.«

»Ja, nekaj malega sem dokupil,« mi je odvrnil Staroslav.

»Kaj pa tilnik? So ti ga poškopili?« je vprašal Dragomer.

Staroslav se je zazrl v tla: »Ah, pusti zdaj to. Moja žena je popolnoma obsedena z novo vero.«

Sedli smo za kamnito mizo, ki je stala pod mogočno lipo. Mlada, nasmejana dekla, krščénica nam je postregla s črnim vinom.

»Dobro je. Dobil sem ga z juga,« je pripomni Staroslav.

»Vidim, dobro ti gre,« sem mu odvrnil.

»Ne morem se pritoževati, le dajatve, ki jih zahteva gospoda, so vsak dan višje.«

»Potem se nam pa pridruži! Kaj čakaš?« se je oglasil Dragomer in uperil svoj strogi pogled v Staroslava.

»Ne boj se, še vedno imam dovolj moči, da vihtim meč in lučam kopje,« mu je odvrnil Staroslav.

»Torej, kaj čakaš?« je dejal Dragomer, ki je še vedno nepremično zrl v Staroslava.

Staroslav je vstal od mize. Poiskal je in pobral s tal grudo zemlje.

»Kaj vidiš?« je vprašal Dragomerja.

»Nič, grudo prsti,« je odgovoril Dragomer.

»Vidiš, naša gorska zemlja ne more prehraniti veliko ust. Že v časih, ko so se med nas zgrinjali frankovski odpadniki, ki jim je bil križ mrzek, pa gotski vojščaki, ki so se umikali pred vojskami Bizanca, pa langobardski vojvode s svojim vojaškim spremstvom pa tudi obrski konjeniki, ki so obrnili hrbet svojemu kaganu in so za svojega gospodarja raje priznali našega kneza - o j tem ni bilo para v spretnosti ježe in nihče jih ni prekosil v okrutnostih in grozodejstvih, ki so jih zakrivili - pa Hrvati, je naš veliki knez lahko samo tarnal: 'Kdo bo vse to nahranil?' Frankov, Bavarcev in Furlanov je enostavno mnogo preveč. Nikdar jih ne premagamo.«

»Hočeš reči, da je ves naš boj zaman?« je vprašal Teodimir.

Staroslav se je pomenljivo nasmehnil:

»Mogočni mož, Ljudevit Posavski po imenu, na jugu dviga glavo. Njegovi poslanci so se že odpravili na frankovski dvor, pritožujoč se nad neobičajno okrutnimi postopki in neusmiljeno tiranijo Furlanskega vojvode Kadolaha.«

»In kaj potem? Se bodo že pogodili. Zdaj vlada na Frankovskem kralj Ludvik, za katerega pravijo, da je bolj pobožen kot bojevit v primerjavi s svojim očetom Karlom,« sem dejal.

Staroslav se je zaskrbljeno zazrl v mizo pred seboj, privzdignil obrv ter si resnobno prikimal:

»Še toliko slabše. Kralj Karel je odpravil obrsko nevarnost na vzhodu. Zato smo kosezi postali skorajda nepotrebni ter nepomembni in furlanski trinog Kadolah postane še bolj neizprosen in krvoželjno okruten. Nikdar se ne bodo se pogodili.«

»In kaj nam je storiti?« je glasno vprašal Teodimir.

Staroslav se je ponovno pomenljivo nasmehnil:

»Imam zaupnih vesti iz Ogleja od tamkajšnjega patriarha Fortunata, ki je naklonjen naši stvari. Iz Bizanca so že prispeli k Ljudevitu Posavskemu rokodelci, da mu pomagajo utrditi postojanke, gradišča in naselja.«

»Pa vendar, kaj ima to opraviti z nami, če se Ljudevit utrjuje?« sem ponovno pobaral Staroslava.

»To pomeni, da se ne bodo pogodili. Obramba je najboljši napad!« se je zopet skrivnostno namuznil Staroslav. »Vojna bo in val upora pljuske tudi v naše kraje. Takrat se dvignemo tudi

mi. Tokrat nas podprejo tudi naši knezi. In val upora se ne ustavi na naših hribih. Dvignejo se tudi bratje Karantanci, vsaj tako pravijo skrivne vesti z dvora kneza Etgarja. Še več, val upora ponese za seboj tudi druga vojvodstva in marke, ki jim tudi že močno preseda frankovski škorenj. Zato umirite srca, ohladite glave in kri ter raje vzemite pamet v roke.«

»Jaz že ne nastavim glave,« je osorno pripomnil Dragomer.

»Tudi jaz ostanem v hosti, dokler ne napoči naša ura,« sem pritrdil z Dragomerjem, medtem ko si je Teodimir v znak strinjanja z menoj in Dragomerjem molče prikimal.

Ko smo se poslavljali, nam je Staroslav zaželel veliko sreče. V njegovem objemu in stisku rok sem začutil iskreno toplino in tovarištvo, kar me je pomirilo in mi okrepilo vero, da nekega dne naša stvar vendarle uspe.

»In ne junačite se preveč! Nobena nesmiselna smrt ne bo koristila naši stvari,« nam je še zabičal Staroslav. A mi smo mu v odgovor zagotovili, da nas vedno lahko najde na planini, v kolikor se premisli. Jesenska moča, skozi katero smo se morali vrniti na planino, je bila neizprosna. Hladna vlaga je pronicala do kosti. Gozdni zrak je dišal po trohnobi.

II

*Človek ne pride nikamor.
Kdor je intakten, je neomikan,
kdor je omikan, je korupten.
Pred intaktnim je treba zanikati omiko,
pred omikanim je treba zanikati intaktnost.
Človek ne pride nikamor.*

(Béla Hamvas)

Odjezdili smo nazaj na planino, kjer smo se skrivali. V koči smo zakurili ogenj. Obsedeli smo ob ognju in preganjali hlad in mokroto iz naših teles in udov. Kot že ničkolikokrat smo premlevali naš položaj.

»Morda ima Staroslav prav. Saj je prav vseeno, če nam poškropijo tilnik. Važno je, kaj čutiš v svojem srcu, in ko bo trenutek primeren, se dvignemo k upor. Dotlej pa živimo običajno življenje ob naših dragih,« je dejal Teodimir.

»In kaj boš dejal svojim vnukom? Kako jih boš učil?« sem mu odvrnil.

Dragomer ni dejal ničesar. Zrl je predse. Iz njegovega pogleda je bilo mogoče čutiti nekakšen nedoločen prezir. Videti je bilo, da mu položaj, v katerem smo se znašli, povsem ustreza. Le Teodimirjeva nejevera je bila vztrajna: »In kaj, če ne bo upora še za časa naših življenj? Se bomo v nedogled podili po cestah in skrivali na planinah?«

Kljub temu, da sem tudi sam v srcu čutil nekoliko nejevere in nezaupanja do Staroslava, sem mu odločno zatrdil:

»Vstaja bo! Staroslav ne besediči tja v en dan!«

V tistem trenutku sem predvsem želel Teodimirja pomiriti, kljub temu da sem se dobro zavedal našega skrajno brezupnega položaja.

»Saj nismo sami!« se je oglasil Dragomer. »Tudi drugi se skrivajo. Poleg tega pa tudi navadni razbojniki ropajo po deželi. Ti se v svoji predrznosti niti ne skrivajo več. To ne more trajati več dolgo. Nekaj se bo moralo zgoditi.«

»Karkoli se že ima zgoditi, ne bo dobro,« je še pripomnil Teodimir.

»Teodimir, tvoje malodušje mi že preseda,« je Dragomer zarenčal in prezirljivo premeril Teodimirja. Sledilo je nekaj trenutkov mučne tišine, ki jo je prekinil dež.

Ponovno je pričelo deževati in dežne kaplje so glasno škrabljale po skodlah. Zazrli smo se skozi okno.

»Ponovno dežuje,« je mirno dejal Teodimir ne meneč se za Dragomerjeve prezirljive poglede.

Z Dragomerjem nisva ničesar odvrnila. Na ogenj sem primaknil nekaj drv. Vstal sem od mize in se napotil proti postelji.

»Malo bom zalegel,« sem dejal Dragomerju in Teodimirju. V tistem trenutku sem si predvsem želel spanca, želel sem sanjati. Čutil sem, kako neskončno sovražim ta prekleti svet. Sovražil sem utrujajoče, vedno iste pogovore z Dragomerjem in Teodimirjem. Pokril sem se z ovčjimi kožami, ki so še vedno imele mastnem duh po ovcah.

Preko zime smo v glavnem mirovali in nismo napadali priložnostnih sovražnikov. Pretežno smo se le prestavljali s planine na planino. Taka je pač vojna. Čakanje, premiki, pohodi, pa ponovno čakanje in zopet pohodi in končno do spopada, smrti ali slave, nagrade v plenu, zemlji ali zlatu. A za naš boj, vem, tokrat ne bo nagrade. Brez upa zmage se bomo vojskovali v nedogled, dokler nas smrt, ki preži na nas na vsakem koraku, na koncu ne odreši in položi v prerani grob. Tudi ropali smo bolj poredko, kajti popotnikov, ki bi imeli pri sebi kaj vrednega, je bilo pozimi bolj malo. Toda po drugi strani je bilo tudi manj verjetno, da bi nas kdo sledil ali preganjal. Naropano blago, konje, krznena oblačila, živež ali vse, kar je bilo vrednega, smo za majhen denar prodajali navadnim razbojnikom. Občasno smo se tudi sami podali v Furlanijo in tam predrzno prodajali nakradene konje. Zlatnina je bila seveda najbolj zaželen plen, saj jo je bilo vedno mogoče neposredno zamenjati za kaj drugega, kar si pač tisti čas potreboval. Nekaj naropanega pa smo nesli tudi na svoje domove, k svojim družinam.

Nekega dne proti koncu zime je naš ustaljeni, pravzaprav enolični, ritem bivanja prekinil nenavadni dogodek. Z obronka gozda smo na cesti zagledali osamljenega jezdeca. Dragomerjev konj je silovito hrzal in Dragomer ga je le s težavo miril pod seboj. Sneg se je pod težo konjskih kopit spreminjal v blato.

»Vitez je. Zagotovo mora imeti pri sebi nekaj zlata. Napadimo ga!« je nemudoma predlagal Dragomer.

»Morda je past,« se je oglasil Teodimir.

»Viteza ne bi nikoli uporabili za vabo. Bilo bi preveč očitno,« sem pripomnil. Vedel sem, da se moramo hitro odločiti.

»S Teodimirjem ga bova prestregla od spredaj. Dragomer, ti pa se mu približaj od zadaj!« Odgalopirali smo. Vitez naju je s Teodimirjem kmalu zagledal. Na najino začudenje ni poskušal ubežati. Niti potem, ko se mu je Dragomer približal od zadaj, ko mu je že moralo postati jasno, da gre očitno za napad. Z izdrtimi meči smo krožili okoli njega. Kljub temu osamljeni vitez ni potegnil meča, temveč je razjezdil in pokleknil.

»Zakaj se ne braniš?« ga je povprašal Dragomer.

»Vojščak prepozna vojščaka. Niste videti navadni roparji,« mu je odvrnil vitez. »Ali je tukaj vstaja?«

Bili smo presenečeni in nismo ničesar odvrnili. Še naprej smo molče krožili okoli klečečega jezdeca.

»Kdo si in od kod prihajaš? Kam si namenjen?« sem prekinil tišino.

»Vaš brat v stiski sem. Prihajam daleč z zahoda. Namenjen sem na jug, tja, kjer se pripravlja velik upor!«

Milo se mi je storilo, kot bi me obsijala nebeška luč, kajti v tujčevem govorjenju sem zaslišal Staroslavove besede.

»In kako nam boš dokazal, da si naš brat?« se je oglasil Dragomer.

»Ne morem vam dokazati. Lahko vam dam le zlato, ki ga imam, lahko vzamete tudi mojo glavo. Toda verjemite mi, ničesar ne boste pridobili.«

»Pusti ga! sem velel Dragomerju. »Mar ne prepoznata, da govori iste zaupne besede, kot nam jih je povedal Staroslav!«

Spravil sem meč v nožnico. Takisto sta storila tudi Teodimir in Dragomer.

»In kako se imenuješ?« sem povprašal viteza.

»Kar Balmi mi recite.«

»Torej, Balmi, pojdi z nami na planino. Imamo živež in nekaj vina, da si utrdiš telesa in razvedriš duha. Poleg tega se dan nagiba k večeru. Ne bo ti potrebno iskati prenočišča.«

Tujec se je nasmehnil in hvaležno prikimal. Odjezdili smo proti planini. Dragomer je jezdil zadnji. Vedel sem in se zategadelj pri sebi nasmihal, da ga najeda dvom in gloda nejevera.

V koči sem na tlečo žerjavico primaknil nekaj drv. Na mizo sem postavil polič vina in glinene čaše. Ogenj v kurišču je hitro vzplamtel in notranjost kočice se je hitro segrela. Odložili smo plašče. »A glej ga zlomka!« me je preblisnila misel. Pod tujčevim vratom sem zagledal obešen droben enakokrak zlat križec. Nagonsko sem pogladil topel, v usnje oblečen ročaj mojega meča. Žametno topel otip ročaja mojega meča me je za trenutek pomiril, tako kot vsakič, kadar se me je pollaščala tesnoba ob nevarnostih ali tik pred bitko ter mi tako vračal samozavest in napadalnost, ki se priliči vojščaku. Zato sem se vedno ob takšnih priložnostih lahko počutil močnejšega. Še preden sem utegnil pogledati Dragomerja, je ta že naslednji hip planil pokonci. Trinožni stolček, na katerem je sedel, se je s truščem zakotalil po tleh. Bliskovito je izdrl meč in ga pomolil pred tujca, tako da je bila konica meča skorajda prislonjena na tujčev goltanec:

»A si ti prišel norce brit iz nas, ali kaj?« je zatulil. »Pravijo, da naj nastavimo še drugo lice,« je potem Dragomer nekoliko tiše siknil skozi režeči nasmešek. S konico meča je privzdignil zlati križec enakih krakov, ki je bil obešen okoli tujčevega vratu. »Toda ne, ne bomo ga,« je še zamajal z glavo.

Potem je vstal od mize še Teodimir in namenil tujcu vprašanje:

»Ali ti ni tvoj Gospod, prek Sina človekovega zapovedal, da je vsak nasilen upor zaman in popolnoma nesmiseln?«

Tudi Teodimir je potegnil meč iz nožnice in rezilo grozeče usmeril proti tujcu. Nato sem se tudi sam dvignil od mize, a meča nisem izdrl. Vprašal sem ga:

»Prav zares, dičiš se z zlatom ozaljšanim mečem in še noben od mnogih kristjanov, ki smo jih oplenili, nam ni prostovoljno izročil še plašča.«

Tujec je počasi dvignil roke in položil dlani na mizo:

»Počasi, počasi,« je dejal. V njegovih očeh sem zaznal kanček prestrašenosti. »Mar vam nisem želel prostovoljno izročiti zlata in sem kot jagnje položil svoje življenje v vaše roke?«

Spogledali smo se.

»Prihajam v miru. Umirite se. Kar se pa tiče vere v Jezusa, vam povem, da je prišel le dopolnit vse svete postave na tem svetu. Tudi vašo.«

»Tako govorijo menihi in tisti, ki so prišli z izdajalskimi knezi, tisti, ki nas hočejo podjarmiti!« je Dragomer ponovno zamajal z glavo in grozeče s konico meča nalahno podrezal tujca po goltancu.

»Dejal sem vam, da sem namenjen na jug, kjer se pripravlja upor. Spustite meče. Bratje smo v stiski. Tudi jaz si želim, in sem se pripravljen boriti, da bi vsak lahko častil po svoje, ali Jezusa ali

pač starodavne Bogove. Kar se pa meča tiče, je tudi Jezus imel ob svojem času oboroženo spremstvo in ne bi podaril plašča prvemu razbojniku, ki bi prišel mimo, niti nastavil lica plačanemu krvniku. Ni tako preprosto. Morda je tako govoril Pilatu. Spustite meče. Vse vam razložim.«

»Spustita meča!« sem velel Teodimirju in Dragomerju. »Ne bo nam storil žalega. Včasih so bili med nami tudi taki, ki so častili Kristusa. Poleg tega, ne bi poslali nekoga, da bi vohljajal za nami in bi nas hkrati dražil s križcem okoli vratu.«

Teodimir je ponižno spustil meč, medtem ko je Dragomer nekaj trenutkov okleval in zatem z nejevero v obeh spraval meč nazaj v nožnico. Ponovno smo sedli za mizo in tujec si je očitno oddahnil. Nazdravili smo in šele opojni okus vina je nekoliko sprostil razpoloženje in ozračje v naših glavah.

»Ampak, še vedno ne razumem, zakaj se hočeš boriti?« je Teodimir vprašal tujca.

»Želim si, da bi bil svet bolj omikan. Tako kot je učil Sin človekov. Naš Odrešenik.«

»Pfej, pa taka omika, za katero se skriva gorjača. Le koga je odrešil tvoj Odrešenik? Poglej, kakšen je ta svet! Ozri se okoli sebe!« je Dragomer glasno pripomnil predse. Toliko glasno, da ga je tujec vseeno lahko slišal:

»Sin človekov je vsakemu dal pravico, da postane božje dete. A je tudi prerokoval, da bo kraljestvo vstalo proti kraljestvu, in da bo marsikdo govoril v njegovem imenu. Svaril je:

'Ne nasedajte!«

»In si zato pripravljen tudi umreti?« sem povprašal tujca.

»Tudi umreti, saj preziram življenje na tem svetu.«

Tujčeve besede so mi domače zazvene.

»In še enkrat, čemu ti potem meč, če že hočeš umreti?« je vprašal Dragomer.

»Z mečem iščem resnico!«

»Z mečem iščeš resnico? Glej, meč mi je bil položen že v zibel, a česa takega še nisem slišal, da bi nekdo iskal z mečem resnico. Resnica se vendar širi z besedo,« sem vprašujoče pristavil.

»A se neresnica širi z ognjem in mečem,« me je dopolnil Balmi. »Ko enkrat začneš iskati resnico, kaj kmalu spoznaš, da pravzaprav resnica išče tebe, in ko te resnica naposled najde, jo moraš izpričati, in to žal ne gre brez meča. Kača je moja najljubša žival.«

Tujcu sem želel postaviti vprašanje, a me je prehitel Teodimir:

»Zakaj pa potlej sovražiš življenje na tem svetu?«

»Kadar spoznaš božjo moč in posledično svojo nebogljenost pred usodo, si sprva zbehan in zato potem neizbežno zapadeš v malodušje. Ko enkrat uvidiš nespremenljivost usode, takrat se zaveš, da si našel resnico, in ta je vse prej kot prijetna. Zato moraš biti močan.«

»He, he, tvoje besede so zares opojne kot vino. Pa nam pokaži kakšen čudež, kot jih je bojda delal tvoj Učenik. Tako, da bom vedel, da v med tvojih besed ni primešan strup. Kako naj ti drugače verjamemo?« je s kančkom porogljivosti in nezaupanja v očeh velel Dragomer.

»Nisem čarodej in tudi Sin človekov ni bil čarodej. Zato ni mogel delati čudežev. Če resnica pride od Boga, potem to še toliko bolj velja za čudeže. Samo Bog lahko dela čudeže.«

»In zakaj jih potem ne dela? Tako bi vsi lahko videli tvojega Boga. Šele potem bi lahko videli in verjeli, da je tvoj Bog močnejši od našega Svaroga, Velesa, Dažboga, Vesne ali Morane. Pokaži nam!« je vztrajal Dragomer.

»Bog je pravičen v postavi. Sicer pa čudeži obstajajo, samo videti jih je treba. Na tem svetu ni naključij.«

»Hočeš reči, da Jezus sploh ni bil Bog?« je vprašal Teodimir.

»Bil je človek, ki je učil resnico in bil proti postavi usmrčen.«

»Zakaj potem moliti in častiti nekoga, ki je bil tako nemočen? Kaj s tem pridobiš?« je zamajal z glavo Teodimir.

»Res je, ničesar ne pridobiš, kar bi ti življenje naredilo udobnejše. Toda prav vsakemu je odmerjena ura preizkušnje. Ali naj si Bog izbere nekoga in ga posadi na desnico, da vihti meč na sodni dan, ki ni načelen in je pripravljen popuščati lažem, razbojništvu in posledično nepravici zavoljo svojega udobja? Zato je sin človekov moral skozi preizkušnjo skrajnega ponižanja.«

»Govoriš tako, kot nekdo, ki pozna resnico. Ali nisi dejal, da pravzaprav iščeš resnico?« sem vprašal tujca.

»Kot sem dejal, resnice ne poznam, temveč jo iščem.«

»In kakšnega védenja se nadejaš? Kakšen dvom te najeda?« je vprašal Teodimir.

»Če nam nekdo naredi krivico, mu je potrebno oprostiti. Tudi stokrat, če je potrebno. O tem ne more biti dvoma. Težava pa je v tem, da ne vem kako ravnati, če ti nekdo počne silo in na noben način ni pripravljen odnehati. Sprašujem se, koliko brezobzirnosti si lahko privoščim. Človek mora vedno dvomiti.«

»In kako boš to izvedel?« sem ga povprašal.

»Ne vem. Kralj Artur je moral vedeti. Zdaj se odpravim na jug, kjer me bodo potrebovali. Potem pa bom videl. Baje je daleč na jugu, v deželi, ki se imenuje Arabija, nekoč živel modrec kralj, ki je prav tako vedel za odgovor na moje vprašanje. Morda prav med uporom najdem odgovor na zastavljeno vprašanje.«

»Ja, iz Arabije so včasih hodili poslanci k našemu knezu. Zdaj pa ne prihajajo več.«

»Če boš šel na jug, pripoveduj, kaj si videl tukaj. Povej jim, da tudi nam že preseda nepravična, od frankovskega kralja blagoslovljena oblast furlanskega trinoga,« sem mu velel.

»Bodite brez skrbi. Prenesel bom sporočilo,« je pritrdil tujec in ob tem zaupljivo prikimal.

Za nekaj časa smo utihnili. Zunaj se je že naredila noč. Na skodlah je bilo mogoče slišati škrabljanje dežnih kapelj. Sneg se je neustavljivo topil. Prihajala je pomlad. Vse vino smo bili popili. Balmiju smo predlagali naj ostane med nami, saj se tudi tukaj pripravlja upor. Kar pa je Balmi z zahvalo odklonil. Dejal je, da se ravno na jugu obetajo velike bitke, kjer ga bodo zagotovo bolj potrebovali. Zgodaj smo legli k počitku, kajti Balmi se je želel zarana odpraviti na pot. Legli smo v temno noč brez kakršnegakoli upanja, da bo sonce znova vstalo in v jutru krvavo obsijalo mogoče skalne vršace, ki so obdajali planino. Tudi sam sem bil truden. Saj sem pri sporazumevanju moral pomagati s svojim znanjem latinščine, ki sta jo Dragomer in Teodimir zelo slabo razumela, čeprav sta bila Teodimir in Dragomer nekoliko vajena sporazumevanja v tujih jezikih z bojnih pohodov. Tako se je tudi zgodilo. Vitez Balmi je ob prvem jutranjem svitu odjezdil skozi jutranjo meglo. Nam pa se je življenje povrnilo nazaj v utečene roparske poti.

III

Hlapec bogat, bik rogat!
(*Josip Jurčič, Rokovnjači*)

Naš plenilski vsakdan se je prekinil nekega pomladnega dne. Dan je bil topel in sonce je neusmiljeno sipalo vročinske žarke nad pokrajino. Bil je eden izmed tistih redkih pomladnih dni, ko je nebo čisto in brez vsakršnega oblaka na sinjemodrem svodu. Tistega jutra se nismo podali v dolino. Lenobno smo posedali pred pastirsko kočo na planini. Oprezali smo proti dolini.

"Naj me vrag, če ni tisto jezdec?" je dejal Dragomer in pokazal na drobno piko, ki se je vzpenjala po planini.

"Res je nekaj," mu je pritrdil Teodimir.

Nejevoljno smo si opasali meče in pograbili kopja ter se zavihteli v sedla. Že smo hoteli najti zaklon, od koder bi lahko varno opazovali prišleka in pravočasno videli, če ni morda samo izvidnik kakšne večje enote, ki bi iskala in preganjala puntarje, se nam je konjenik že toliko približal, da sem lahko prepoznal značilno Staroslavovo plešo, ki je krasila njegovo modrost in je tokrat bleščala odsev v sočni svetlobi:

»Stojta,« sem velel, »a ne vidita, da je Staroslav!«

Teodimir in Dragomer sta zastala in naprezala poglede proti osamljenemu jezdecu.

»Res je Staroslav. To je njegov vranec.«

Odjezdili smo mu naproti.

»Kje si, stara bajta, Staroslav?«

»Kje ste vi?« je Staroslav robato odgovoril z vprašanjem. »Ha, ha!« se je gromko zakrohotal.

»Ali želite, da gre vstaja mimo vas? Koseška večja je že zasedala in soglasno sprejela sklep, da se dvignemo. Iskal sem vas, a vas nisem našel. Veči sem govoril, da ste tako ali tako že v hosti pod orožjem. Svobodinske večje zasedajo po vseh župah. Tudi svobodnjaki so že prijeli za orožje, zato je pričakovati, da bodo vse večje izglasovale upor. Knezi so z nami. Jezdijo po deželi in obiskujejo župe. Na pojezdah se na veliko jé in pije. Svobodini rade volje darujejo, poleg pravde

še poklon za povrh. Toliko, da često knežje koseško spremstvo niti ne more vsega odnesti s seboj. Na severu so se že dvignili bratje Karantanci. Upor se širi tudi v Panonijo in druge marke»
»Kako to, da ravno sedaj in tako na hitro?« sem pobaral Staroslava.

»Kot sem vam pred časom povedal, da se bo na jugu naredil velik upor pod Ljudevitom Posavskim, se je tako tudi zgodilo. Se že hudo bijejo. Ljudevit se srdito in spretno brani. Porazil ali ugnal v kozji rog je vse frankovske, bavarske in furlanske vojske ter vojske izdajalskih plemen. Do tal je potolkel tudi vse njihove domače vazale. Furlanski trinog je mrtev. Umrl je od same, žalosti, ha, ha ...«

Vzeli smo svoje stvari in takoj odjezdili v dolino. Med ježo sem vprašal Staroslava:

»Kaj nam je zdaj početi in kako bo naprej z nami?«

»Ne sprašuj neumnosti,« mi je odvrnil. »Pri tem ne bo ostalo. Še bodo prihajale sovražne vojske s severa in zahoda in te bodo drle na jug nad Ljudevita preko naših gorskih prelazov. Zato se moramo nemudoma zbrati.«

Tik preden smo se spustili pod gozdno mejo, smo v daljavi zagledali gost dim, ki se je valil iz doline.

»Požar! Nekomu gori,« je dejal Teodimir.

»Požar da,« se je zarežal Staroslav. »Toda niso v plamenih domačije, temveč po vsej deželi gorijo svetišča krščanske vere, ha, ha ... Duhovni, bavarski in kraljevi legati z viteškim spremstvom pa so pobiti ali pregnani.«

Sprva me je preplaval občutek neskončne sreče, zmagoslavja. Toda že naslednji trenutek, ko sem se že nekoliko pomiril in zbral misli, se je v meni zbudil trpek dvom. »Ali je to prav? Morda pa zažiganje svetišč le ni primerno našemu upor, naši stvari?« sem se spraševal. A že naslednji hip, me je iz pomišljanja prebudil režeč glas za menoj:

»Prav je tako. Pfej!« je dejal Dragomer. Zazrl se je v tla in pljunil. »Že stari bogovi so muhasti in svojevoljni, tako da se ni zanesti na njihovo pomoč. Tale novi pa menda sploh ničemur ne služi. Kdo bo pa poslušal to nerazumljivo žebranje v tujem jeziku?«

Napotil sem se proti svoji domačiji in kot vedno me je Dragomer pospremil z omalovažujočim pogledom, medtem ko je bil Teodimir mnogo bolj uvideven. Tako Dragomer kot Teodimir, sta bila mlajša koseška sinova, ki nista imela te sreče, da bi podedovala domačiji in se poročila. Na vojnih pohodih pa še nista zaslužila dovolj za nakup domačije. Resnici na ljubo pa vojni pohodi v

zadnjih letih niso bili tako pogosti kot nekdanj, da bi si lahko pridobila znatno premoženje. Na očeta, ki mi je zapustil kmetijo, imam le medle spomine, pa še ti so pičli. Spominjam se ga, kako je v popolni bojni opravi, s čelado na glavi, z mečem okrog pasu, ščitom in sulico v roki ter bisago iz kože za sedlom odjezdil izpred hiše. Ob očetovih odhodih sem vedno dolgo in neustavljivo vokal, kot da bi v svoji otroški nedolžnosti zaradi materine zaskrbljenosti in očetove nervoze slutil, da se ima zgoditi nekaj hudega. Spominjam se tudi drugih tako opravljenih kosezov s sela, ki so očeta spremljali na vojne pohode. Ob očetovi, navadno nepričakovani, vrnitvi sem mu vedno prvi planil v objem, še preden je mama lahko popustila katero izmed opravil, ki ga je ravno tisti čas bila opravljala. Dolgo sem ostajal v njegovem ljubečem naročju. Menda sem imel tudi mlajšega brata in sestro, vendar pa nobeden od njiju ni dočakal prvega leta starosti. Ne spominjam se ju. A z nekega pohoda se oče ni več vrnil. Svoj grob je našel nekje daleč na vzhodu, v eni izmed obrskih vojn. Mati, ki je za njim pogumno vodila posestvo, je zaradi bolezni shirala in smrt jo je vzela približno petnajst let po očetovem poslednjem vojnem pohodu. Nedolgo zatem sem se poročil. Veščine bojevanja sem se izučil skupaj z drugimi koseškimi otroki na vasi. Z večino izmed njih sem bil vsaj v daljnem sorodu. Vojaške veščine so me privlačile, in so mi šle hitro v uk. Želel sem postati podoben očetu, čeprav ga, milo rečeno, sploh nisem poznal. Še največ sem o njem izvedel iz materinega pripovedovanja. Nekaj pa iz pripovedovanja mojih učiteljev, koseških sorodnikov. Zategadelj me je najbolj skelela tista graja, kadar so me v nič dajali in ob tem hkrati hvalili mojega očeta. Zato pa je bila pohvala toliko slajša, kadar so me, zavoljo dobro opravljene vaje, primerjali z njim. Tako sem že v rosni mladosti postal spreten jezdec in vešč mečevalec in moje roke so se zgodaj navadile kopja, loka in meča. Latinskega jezika pa sem se za silo navadil, po materinem vztrajnem pregovarjanju, od enega izmed hlapcev, ki se je, Svarog vedi od kod, pritepel na našo kmetijo. Tudi branja in pisanja sem postal vešč zavoljo materinega prigovarjanja in potrpežljivosti tega dobrodušnega hlapca.

Živa me je, kot vedno, pričakala vročična. Ljubila sva se strastno, kot nama je bilo prvič, ko sva se vzela. Potem sem samozavestno stopil pred hlapce in dekle. Kot vedno, kadar sem jih sklical, so zrl v tla. Več kot očitno je bilo, da jih upor niti malo ni zanimal. Vstaja ni bila njihova stvar. A drugače je bilo za veliko večino ljudi. Svobodni kmetje so popustili vsakdanja opravila na polju in pri živini. Ljudje so se na veliko bratili. Po selih, vaseh in naselbinah se je rajalo in

veselilo. Zdelo se je kot da so tisto sončno pomlad stari bogovi znova vstali od mrtvih in si ponovno pridobili oblast nad ljudmi. Ljudje in duhovni stare vere so jim ponovno brez strahu, radostno darovali. Med množicami je vladalo razpoloženje, kot da se jutri pričakuje konec sveta, da nam je vsak dan podarjen in da je vsak dih, ki ga zajamemo, naš poslednji. Tako nekako, kot da bi se čakalo poslednjo sodbo, ki so jo v latinščini pridigali duhovni nove krščanske vere. Preko naših krajev so se po starih rimskih cestah, ali bolje rečeno poteh, saj si takega naziva zagotovo več ne zaslužijo, ker je že davno od tega, odkar jih nihče več ne vzdržuje ali popravlja, zopet kot tiha premagana vojska zgrinjali odpadniki z vseh vetrov, heretiki vseh barv in nekateri so, tako kot menda v starih časih, tudi ostajali med nami. Ljudje so se brez pomislov bratili s prišleki in jih po knežje gostili z vso gostoljubnostjo, ki so jo tisti čas premogli.

Tako sem nekega večera na kresovanju bežno spoznal zanimivega tujca. Sedel sém nedaleč od velikega kresa, ki so ga pripravili sovaščani na vrhu manjšega holma, ki se je vzpenjal nad selom, in opazoval obredno dogajanje. Predme je stopil neznanec, katerega je že videz njegovih oblačil izdajal, da ni iz naših krajev. Ogovoril me je v tekoči, brezhibni latinščini: »Dober večer! Domačini so me napotili na vas, povedali so mi, da znate latinsko.«

Pokimal sem in mu velel: »Sedite.«

»Kdo si in od kod prihajaš?« sem ga povprašal.

»Ime mi je Siblius. Prihajam iz Frankovskega kraljestva. Zdravnik sem in ranocelnik. Mislim, da bi vam lahko koristil, če ne zdaj, pa vam bom prav kmalu postal nepogrešljiv.«

Zamislil sem se in mu, čeprav bolj zase, prikimal. Mladeniči in mladenke iz vasi in okoliških zaselkov v belih lanenih svečanih opravah so se medtem zbrali ob vznožju holma in se držeč za roke razvrstili po parih v vrsto. V prosti roki pa je vsak izmed njih nosil baklo. Ognjena vrsta se počasi začela pomikati navkreber proti vrhu griča.

»In kaj te je prignalo v našo deželo?«

»Svoje čase sem si z alkimijo prizadeval najti način, kako spremeniti svinec v zlato. Potem pa, ko sem spoznal, da na kovine lahko vplivajo samo bogovi, sonce na zlato, luna na srebro, Venera na baker in Mars na železo, sem svojo namero opustil. Tako sedaj iščem kamen večne modrosti in mladosti. Vem, da je zaklad, ki ga iščem, globoko zakopan, a znam biti vztrajen in ne izgubim upanja prav kmalu.«

»Ja, dosti zlata je ostalo zakopanega še iz časov cesarstva in kasnejših dob.«

Siblius se je nasmehnil: »Zaklad, ki ga iščem, se ne išče z lopato, temveč z glavo.«

»Hm, nisem toliko učen, da bi razumel tvoje misli,« sem mu odvrnil. »In kakšna je tvoja vera?«

»Kristjan sem.«

Ognjena povorka je medtem začela med pomikanjem navkreber vijugati levo in desno, kot se je vodilnemu v vrsti tisti trenutek zahotelo.

»V teh časih, v teh krajih ni preveč modro oznanjati križ in Evangelij ali govoriti o usmrčenem Odrešeniku ali se izdajati za kristjana,« sem ga resnobno opomnil.

»Ne morem zatajiti mojega Gospoda.«

»Božjega sina?«

»Da.«

»In kako veš, da je zares bil Božji sin?«

»Ne vem. Tako slutim zaradi njegove goreče zavzetosti za postavo in resnico.«

»Čemu si potem prišel v našo deželo?«

»Doma so me preganjali biriči. Morda so krvniki tudi sedaj za menoj na sledi.«

Slednjega mu nisem verjel.

»Ne bojte se, niso vam za petami. Dobro vedo, da v tej deželi ne bi prišli daleč,« sem se samozavestno nasmehnil, da bi ga pomiril.

Ognjena kača mladencev in mladenk se je medtem pričela še močneje zvijati in kriviti levo desno, gor in dol in se motati in zvijati v spiralo ter zatem znova odmotavati.

»Kaj počnejo, kaj pomeni ta obred?« me je povprašal tujec.

»Ne vem natančno. Pravzaprav, bržkone nihče ne ve. Ta obred je od vekomaj. Nihče ne pomni, niti ne ve od kdaj. V skalah na vrhu holma je kremenjak. Pravijo, da je nebesni bog Perun tu s strelami preganjal podzemsko kačo in jo ugonobil. Kresujemo ob zimskem in poletnem obratu in ob vseh pomembnejših dogodkih, kot na primer tokrat, ob začetku upora.«

Sprevod je medtem dosegel vrh griča, kjer sta ob gorečem kresu stala črn in bel lisast bik. Deviške kresovalke v belem pa so medtem okoli kresa sklenile kólo in s prepevanjem bogovom začele koračiti okoli ognja. Tisti trenutek je črnega bika s kamnito macolo pobil kosez v kmetski opravi. Bik se je opotekel in se po nekaj trenutkih sesedel. Potem mu je prerezal goltanec in kadeča se kri je brizgnila na prosto in se razlila po travi. Godci so zagodli svojo pesem.

»Obred me nekoliko spominja na priliko o Adamu in Evi. Zakaj ne pobijejo še lisastega?« je zanimalo tujca.

»Ne, njemu bo življenje prihranjeno.«

»Zakaj?«

»Ne vem. Na kaj te spominja naše kresovanje?«

Starodavno besedilo o Adamu in Evi priča, da je prav spoznanje vir vseh tuzemskih tegob.«

»Nič ne razumem,« sem nekoliko razdraženo odvrnil.

»Nič ne mari,« je dejal Siblius in se zamišljeno zazrl v svetlobo gorečega kresa. Na njegov obraz je legla senca mrakobne zaskrbljenosti.

Toda motil sem se. Tujec je imel prav. Nekdo se nama je približal izza hrbta in zabodel Sibliusa. Zabodel ga je tako večje, da je Siblius v trenutku omahnil predse, ne da bi od sebe izpustil kakršen koli glas. Komaj slišno je zahropel, kot bi ga nekdo davil za goltanec. Planil sem pokonci in se pognal za senco, ki se je naglo oddaljevala. K sreči me noge dobro služijo in sem bil hitrejši od njega. V skoku sem se zagnal vanj, ga trdno objel izza hrbta in ga zrušil. Trava je bila mokra in zato sva se kar nekaj časa tako objeta drčala in valila po hribini, dokler se nisva naposled ustavila. Morilec je bil manjše postave in očitno šibkejši od mene, zato sem ga lahko brez težav obvladal. Izdrl sem meč, ki sem ga zavoljo praznične svečanosti dogodka k sreči moral imeti pri sebi, in se prvi dvignil pokonci. Konico meča sem prislonil na krvnikov goltanec. Morilec je v znak predaje razprl roke. Medtem sta pritekla Teodimir in Dragomer, ki sta nemudoma dojela, da se dogaja nekaj hudo resnega, za njima pa še drugi kosezi in svobodnjaki. Okoli naju se je izoblikovalo bodičevje rezil in morilcu sem pomignil, naj vstane. Od nekod je nekdo prinesel vrv. Zvezali smo mu roke za hrbtom. Morilec pa je samo vztrajno kljubovalno zrl predse. Nikomur ni namenil pogleda. Ne vem, ali se je sramoval, da je umoril človeka, kar je bilo bolj malo verjetno, ali pa se čutil osramočenega zavoljo svoje nespretnosti ali pa se je hotel samo izogniti neprijetnim vprašanjem, na katera ni mogel ali ni želel odgovoriti, ali pa nam enostavno ni imel ničesar povedati.

»Odpeljimo ga v skedenj na moji domačiji,« sem velel.

Tako smo tudi storili. Odvedli smo ga mimo množice v belih oblačilih, ki se je zbrala. Zvezanega smo ga pahnili v skedenj.

»Jutri se bomo ukvarjali z njim. Danes praznujmo!« je pripomnil Dragomer.

Morilec se je stisnil v kot in še naprej kljubovalno zrl predse, ne da bi se oziral.

Predenj sem nastlal nekaj sena in zapahnil vrata.

Vrnili smo se na kresovanje. Zaklanega bika se je speklo na velikem ražnju in sledilo je veselo rajanje. Množico je hitro prevel opoj in glasba je vnela tudi najbolj trudne noge. Boginje ljubezni so blagoslavljalje. Vendar zavoljo neljubega dogodka rajanje le ni bilo več tako veselo kot ponavadi. Nad ljudi se je spustila senca skrbi za jutrišnji dan. Zdelo se je, da so ljudje dojeli opomin, da je morija blizu, da zmaga še ni izbojevana in da je do svobode še vedno daleč. Čutili so dah razdraženih bogov in v mislih slutili njihov srd in bes, ki utegneta kaj kmalu zahtevati svoj krvavi davek.

Z Živo sva ljubila, ko je bilo sonce že visoko, a bele meglice so še vedno poležavale po gozdnih pobočjih. Opasal sem si meč. Ob ogradi sta me že čakala Dragomer in Teodimir.

»Čas je že, da se poigramo z vsiljivcem, da vidimo, kaj je na stvari. Včeraj smo kresovali. Zagotovo je menil, da bomo zavoljo kresovanja manj pozorni in je zato udaril,« je osorno dejal Dragomer.

Odpri smo vrata skednja. Morilec je medtem še vedno negibno ležal. Dragomer se mu je približal in ga dregnil z brco. Ob tem je revsknil:

»Pokonci! Saj ne spiš več!«

Krvnik se je počasi nejevoljno vzravnal.

»Hitreje!« je zavreščal Dragomer. »Da si me ne drzneš gledati v oči!«

Na dvorišču pred hlevom so se zbrali hlapci in dekle ter moja sinova in obe hčerki. Očitno so hoteli potešiti svojo radovednost.

»Kaj zijate? Takoj na delo! Saj vsakdo ve, kaj mora storiti. Ni potrebno, da vam vsak dan razlagam in ukazujem, kaj je potrebno opraviti.«

Moji otroci in služinčad so se nemudoma razšli. Dragomer in Teodimir sta medtem trdno zvezala napadalca ob leseno ogrado v skednju.

»Zakaj si umoril Sibliusa? Kdo ti je to naročil?«

Ob tem je Dragomer konico meča povlekel preko morilčevega vratu. Nato je nad ključnico naredil drobno zarezico, da se je pcedila kri. Morilcu je s tem želel dati vedeti, da misli resno.

Morilec je molčal. Delal se je, kot da ne razume vprašanja.

Zato sem ponovil vprašanje še v latinščini in nato še v frankovskem jeziku.

Morilec je še naprej molčal. Zato ga je Dragomer s pestjo silovito udaril v obraz. Iz koticke ust se je napadalcu pcedila krvava sraga.

»Tak, povej že!« je ponovno zatulil Dragomer, in ker je morilec še vedno molčal, je začel neusmiljeno s pestjo udarjati po neznanču. Mlatil in brcal je po njem, kamor je pač naneslo, dokler se Dragomer ni upehal. Napadalec je bil videti žilav. Silovito se je poizkušal izviti iz položaja, v katerem je bil vklenjen oziroma zvezan, a brezupno zaman. A njegova usoda je bila pravzaprav že pogubljena tisti trenutek, ko je padel v roke Dragomerju.

»Rad bi zbežal, kaaj?« se je porogljivo zarežal Dragomer, ki je skorajda pritisnil svoj obraz k njegovemu, tako da je bilo videti, kot da bi ga hotel poljubiti. »Nikamor ne pojdeš.«

»Daj ga z bikovko!« sem dejal Dragomerju.

»O, pa ja. To je zanj prenobel. Raje reci hlapcu, naj prinese macolo.«

Tako sem storil in hlapec je kmalu od nekod prinesel kamnito macolo. Dragomer jo je sunkovito pograbil in z vso močjo zavihtel macolo. Zaradi teže jo je moral držati v obeh rokah. Udaril je po morilčevem nartu in nato še enkrat po drugem. Ujetnik se je od bolečine zdrznil in težko zasopel. Obraz se mu je spačil od bolečine.

»Beži zdaj, če moreš,« se je ponovno porogljivo zarežal Dragomer.

»Pustite me, samo vojščak sem, tako kot vi,« je tiho dejal napadalec.

»Kaj pravi?« je bil neučakan Dragomer.

»Pravi, da je samo vojščak, tako kot mi,« sem mu prevedel.

»Kuš, kakšen vojščak neki! Hej, pa ti si navaden okorel razbojnik, pes prekleti!« je zavreščal Dragomer. »Zaradi takih kot si ti ljudje trpijo. A pri nas je drugače. Mi takega obnašanja ne prenašamo. Misliš, da če ti je plačal oblastnik, da si nad postavo in zato kljub podlemu umoru nedolžen,« in mu čisto od blizu pljunil v obraz. »Ne, nisi, navaden tolovaj si, zaradi takšnih kot si ti, po povelju navzdol, dostojni ljudje trpijo! A vedi, hmm, da nismo zadnji, ki ti sodimo.«

»Tak, povej že, kdo in zakaj te je poslal?« je ponovno nestrpno zavreščal Dragomer.

»Ne vem,« je tiho odvrnil vsiljivec.

»Nisem te vprašal, ali veš, kdo te je poslal, temveč kdo te je poslal?« se je zasmeljal Dragomer in mu naslonil konico meča pod očesno veko.

»Ne vem, je skorajda jokaje odgovoril tujec. »Samo preživeti hočem in to ni greh. Zato sem nedolžen.«

»Seveda si nedolžen in ne samo to, da nisi morda celo plemenit,« se je porogljivo nasmehnil Dragomer. »Misliš, da te opredeljujeta razum, s katerim si obrazložiš svoj položaj, in poslanstvo v stvarstvu, ali božjem kraljestvu, kot bi dejali tvoji duhovni. Ne, ne, dragi moj, tole te

opredeljuje,« je dejal Dragomer in nemudoma namenil močen udarec z macolo pod krvnikova kolena. »... strah, da ne propadeš, to te opredeljuje,« je še siknil Dragomer, »... in naslada ti daje smisel, da se zliješ z drugim, tudi za ceno propada. Prav nesmiselno in nenavadno, kajne? Zato bodi dober in povej, kdo je tvoj gospodar. Rešili te bomo in boš potem zopet svoboden človek. Mi ne malikujemo, temveč, kadar nekaj rečemo, mislimo resno in držimo besedo. Zato povej, preden me mine potrpljenje.« Potem se je Dragomer obrnil k nama s Teodimirjem: »Dajmo mu vina! Potreben je opoja.«

Zakoračil sem preko blatnega dvorišča in stopil v hišo, kjer mi je Živa dala polič vina.

»A boš požirek vina?« je s porogljivim glasom vprašal Dragomer.

Krvnik je ostal tiho in videti je bilo, da je omedlel.

»Če že nočeš vina, pa pij vodo!«

Dragomer je pograbil vedro vode in jo pljusnil prek krvnikovega obraza. Ujetnik se je zdramil.

»Misliš, da smo zato dvignili meče, da bi ti sedaj delal red v tej deželi! Kdo ti daje pravico?«

»Nevednost ne more biti zločin,« je komaj slišno dejal ujetnik.

Kaj pravi?« me je vprašal Dragomer in zopet sem moral prevesti morilčeve besede.

Dragomer je z eno nogo stopil na krvnikov nart in zavrtel svoj podplat, tako kot da bi hotel pohoditi in ubiti žuželko. Obraz ujetnika se je ponovno spačil od bolečine.

»Ja, prav zares, je pa nevednost tudi srečna in tisti, tisti, ki vedo, bodo seveda strožje kaznovani.

Kaj pa naslada? Je naslada tudi greh?«

»Pusti ga, dovolj ima. Ubij ga ali pa prenehaj! Ta ne bo spregovoril,« je dejal Teodimir.

»Kje neki, saj sem komaj začel,« je skozi nasmeh dejal Dragomer. »Se mu bo že razvezal jezik. Potrpljenje je božja mast, bi dejali duhovni nove vere.«

»Jaz tega ne bom več gledal,« si je mirno dejal Teodimir in odšel iz skednja.

Sam sem nekaj trenutkov okleval in nato naposled dejal Dragomerju:

»Tudi jaz ne morem tega več gledati. Pokliči me, ko bo spregovoril.«

O slednjem nisem bil prepričan. Obrnil sem se in zaloputnil vrata za seboj. Sedel sem na klop pod lipo. Iz skednja je bilo mogoče slišati samo Dragomerjevo vreščanje in revskanje. In ko je to potihnilo, se je na vratih skednja naposled prikazal Dragomer:

»Kot kaže, zares nič ne ve. Navaden plačan morilec je. Preden sem ga ubil, sem mu odrezal tiča in iztaknil očesi, enega za drugim, pa še ni spregovoril,« je s porogljivo brezbriznostjo dejal Dragomer.

Medtem je prijezdil Staroslav. Kljub letom, ki so ga že rahlo pestila, je Staroslav skokoma, urno razjezdil:

»Kje imate ujetnika?«

»V skednju je,« sem nejevoljno izdahnul.

Staroslav se je s krepkimi koraki namenil proti skednju.

»Ni spregovoril in ničesar ni povedal,« je dejal Dragomer, ki je stopal za Staroslavom. V njegovem glasu je bilo skorajda mogoče čutiti sramežljivost, kot jo imajo otroci, ki jih zalotijo ob jemanju suhega sadja s peči. Staroslav je za trenutek zastal in z namrščenim čelom resnobno uperil pogled v Dragomerja. Z odločno nepotrpežljivostjo je tleskoma odrinil vrata. Staroslav, ki je v svojem dolgem vojaškem življenju že marsikaj doživel in preživel in je zategadelj bil vsega vajen, se je ob pogledu na mrtvega ujetnika moral obrniti vstran.

»Ničesar ni izdal,« je iz ozadja vresknul Dragomer.

»Kdo ga je tako izmaličil?« je vprašal Staroslav.

S Teodimirjem sva molčala. Molk je prekinil Dragomer:

»Saj ni baba. Plačani krvnik je. Le kako drugače naj bi mu lahko razvezali jezik?«

»Bolje bi storili, če bi ga knez videl živega,« je odkimaval Staroslav.

»Ujetnik je vendar moj!« revsknil Dragomer.

Staroslav je molčal in z mešanico osuplosti in strogosti strmел v Dragomerja.

»Zdaj je svoboda. Misliš, da sem se tja v en dan toliko časa skrival in potikal po gozdovih in planinah,« je skozi zobe skorajda renčeče pripomnil Dragomer.

»Morda je knez bolje poučen o tej nenavadni zadevi,« je resnobno, kot bi želel preslišati in vnemar pustiti Dragomerjeve besede, dejal Staroslav, se hkrati obrnil ter zakoračil proti vratom, kjer je za trenutek zastal, se s hrbtom naslonil ob podboj vrat, ter se z roko pogladil po zatilju:

»Morate na dvor. Knez želi govoriti z vami!«

»Čemu pa? A zavoljo ujetnika?« sem vprašal.

»Ne, ne vem,« je odvrnil Staroslav in se zavihтел na konja.

»Mrliča zagrebite za vasjo, na obronku gozda!« je ukazovalno velel Staroslav in odjezdil. Tako smo tudi storili.

Živi sem velel, naj mi prinese sveža svečana oblačila za na knežji dvor. Obrnila se je in se brez besed urno namenila v hišo, da bi mi priskrbela oblačila. Sledil sem ji. Med preoblačenjem, sem si trdno opasal meč. Tako močno, da me je pas preko trebuha krepko stisnil, da mi je zastal dih. Pogladi sem ročaj meča in ponovno me je začel prevevati prijeten občutek samozavesti. Pred domačijo sta me, kot vedno, že čakala Dragomer in Teodimir. Molče smo odjezdili proti knežjemu dvoru, ki je bil oddaljen približno za dve uri krepke ježe. Slutili smo, da mora imeti knez zagotovo zelo pomemben razlog, da nas je poklical na dvor. Sonce je visoko sijalo in v zraku je bilo že mogoče čutiti pomladno soparo.

Prijezdili smo skozi dveri lesenega gradu, ki je bil obdan z obzidjem iz zašiljenih brun. Oprode so prijeli in odvedli naše konje. Med nas je pristopil starejši kosez:

»Pozdravljeni in dobrodošli, vrli bojevniki. Knez vas že pričakuje!«

Ničesar nisem odvrnil, temveč sem koseza v odgovor samo nalahno objel preko ramen.

Preden smo vstopili v notranjost knežjih poslopij, smo morali mimo skupine duhovnov nove vere, ki so bili vklenjeni posedli ob zidu pod knežjimi sobanami in izbami. Med njimi se je tiho razlegala mrmrajoča molitev. Stopal sem mimo njihovih nesrečnih pojav. Nekateri izmed njih so počasi dvigali poglede, prevete s kančkom kljubovalne osramočenosti. V daljavi se je skozi zrak pomladnega dne širil ptičji ščebet. A z obrazov nesrečnikov, kljub njihovem nezavidljivem položaju v katerem so se znašli, je bilo mogoče razbrati neko nedoumljivo blaženost in hvaležnost. Kot bi se pred njihovimi obličji pravkar odpirala nebesa in bo vsak čas prišla odrešitev z neba za njihov strašljiv položaj, v katerem so se znašli.

»Kaj bo z njimi?« sem zaslišal Teodimirja za seboj.

»Usmrtili jih bodo, kajpada,« je brezбриžno odvrnil Dragomerjev glas.

»Kakorkoli, dobro se drže. Videti so hrabri,« je tiho pripomnil Teodimir.

Pred vhodom v prestolno dvorano nas je pričakal kosez, odet v pražnja oblačila. Odprl je vrata za katerimi nas je na koncu dvorane pričakoval knez, sedeč na lesenem tronu, opravljen v preprosto belo laneno tuniko, preko katere so se mu vili dolgi svetli lasje. V nosnice se nam je prikradel vonj po žaganem lesu in lesni smoli.

»Naši vrli bojevniki, kosezi Amun, Teodimir in Dragomer!« nas je s svečanim tonom svojega glasu naznanil dvorni kosez.

Popadali smo na kolena in se globoko priklonili. Knez je prikimal in lahko smo vstali. Z njegovega izraza na obrazu sem lahko razbral, da je knez zamišljen in zaskrbljen. Knez Vojislav, sin kneza Vojnomira, za katerega pravijo, da mu po premetenosti ni bilo para med knezi, saj je bil nadvse uspešno krmaril med obrskim pritiskom na eni in frankovsko ter bavarsko gosposko na drugi strani, je bil sicer Staroslavovih let, vendar je njegov videz dobro prikrival leta. Zavoljo njegovega mladostnega obraza je bilo zato zelo težko, včasih celo nemogoče, razbrati njegove misli ali razpoloženje.

»Tukaj ste orli moji,« je spregovoril knez, »obvestili so me o vaši neuklonljivosti in zagriženi zavzetosti za našo stvar. Kako ste?«

»Hvala, dobro!« sem odvrnil.

»Zdaj je mnogo boljše, je svoboda,« je, kot bi me hotel prehiteti, jel hlastno pristavljati Dragomer. »Meni že ne nataknejo tlačanskega jarma. Za živega zagotovo ne, samo mrtvemu, takrat pa bo tako ali drugače vseeno, he, he.«

Tisti trenutek si je knez nadel na lice neprebojno masko, ki sem jo predobro poznal in na njegova usta se je prikradel mladosten, a skrivnosten nasmeh. Nastala je tišina, ki jo je po nekaj mučnih trenutkih prekinil Teodimir:

»Konec koncev je pomemben samo način, kako umrjemo in v katero vojsko se po smrti razvrstimo.«

Knez Vojislav je dvignil obrv in nato nejevoljno spregovoril:

»Ne govorite tako. Potrebujem vas žive. Sploh pa ne govorite tako pred ljudmi, še posebej pa ne govorite tega pred našimi vojščaki. Zdaj ni čas za malodušje. Upor je, in ker se vsak upor zatira, je samo vprašanje časa, kdaj se bodo nad nas zgrnile vojske s severa ali zahoda. Kljub temu pa se vstaja Ljudevita Posavskega na jugu širi in krepi in za zdaj dobro kaže. Odbija vse napade in se uspešno brani pred številnimi vojskami, ki prihajajo s severa, z zahoda in vzhoda. Samo vprašanje, kdaj preide v protinapad za poraženimi sovražnimi vojskami, da jih dokončno razbije in uniči. Pričakujem pa, da bodo tudi Furlani, pod vodstvom Balderika, ki je nasledil grofa Kadolaha, kaj kmalu, zdaj na pomlad krenili nad Ljudevita preko naših krajev. Zadržati jih moramo in, upoštevaje njihovo številčno premoč, to lahko storimo samo na gorskih prelazih.«

Ponovno je nastopila tišina, kot bi nam knez hotel nakloniti nekaj časa za premislek in razumevanje našega položaja. Toda razumeli smo. Zato sem kneza povprašal:

»In kakšna bo naša naloga?«

»Vajeni ste skrivanja po gozdovih in planinah. Na furlansko stran pojdete v izvidnico, kjer boste oprezali za sovražnimi vojskami. Morali boste ugotoviti, preko katerega izmed prelazov namerava sovražnik kreniti, in nam v to v najkrajšem možnem času sporočiti. Pod planinami na furlanski strani živijo naši ljudje. Ti vam bodo v pomoč. A, pazite se, tam tudi mrgoli sovražnih ovaduhov. Zato se skrivajte in prikrivajte vaše premike in, lepo prosim, brez nepotrebne junačenja. Z nepremišljenimi dejanji se lahko spravite v nevarnost in ogrozite vse nas, celo deželo in naš boj, ki bi lahko bil zategadelj zaman. Naloga ni lahka, zato sem izbral vas, najboljše in zaupanja vredne može. Poleg tega pa je Amun večč latinskega in frankovskega jezika.«

»Kdaj moramo na pot?« sem v znak razumevanja glasno povprašal.

»Ne izgublajte časa! Takoj! Najbolje že jutri zarana. Naj bodo bogovi na vaši strani!« je zaukazal knez.

Priklonili smo se in se vzvratno umaknili iz sobane. Dvorni kosez nas je pospremil iz dvorane z vedrim nasmehom na licu:

»Naš knez vas visoko ceni. Vso srečo!«

Dvorni kosez nas je pospremil še do dvornega zakladnika, tudi koseza iz knežje rodbine, v temačno klet pod gradom, ki jo je osvetljeval samo soj svetlobe, ki se je širil od para sveč. Tudi dvorni zakladnik, zajeten in krepak možak, je bil vedro razpoložen. Prav zares je bilo mogoče na vsakem koraku srečati veselje in razbrati srečo na obrazih ljudi, ki jo je spodbudila vstaja. Dvorni zakladnik nas je že pričakoval in nam je že pred vrati zakladnice podal zajetno mošnjo zlatnikov in srebrnikov ter se zatem s svojo krepko, kot lopata veliko dlanjo rokoval z nami.

Med ježo proti domačemu selu se me je začela počasi polotevati nejevolja. Nisem bil postal zlovoljen zaradi takojšnjega odhoda, ali naloge, ki smo jo dobili, ali zaradi ponovnega skrivanja v gozdu in na planinah, ki mu bo sledilo. Tega sem bil vajen. Vznejevoljilo me je spoznanje, da sem razmišljal na način kot razmišljajo otroci. Prepričan sem bil, da bo nastopila sprememba na bolje, da bodo vojaške dolžnosti sedaj, ko smo vzeli vajeti v svoje roke, vsaj za nekaj časa ponehale. Vendar kaže ravno nasprotno, da se bo staro ponovilo in da bo ponovno vse enako. Skrbela me je tudi očitna negotovost kneza Vojislava glede izida naše borbe za svobodo, ki sem jo bil začutil na sprejemu. Pred vstajo, v času skrivanja, nisem nikdar dvomil o izidu našega boja za lepši jutri. Našo stvar, kot sem jo nosil v sebi, pa je zdaj pričeval najedati majhen, počasen, a vztrajen črv dvoma. Nasprotno pa je bil Dragomer židane volje. Mož dejanj, ki je vedno znova

iskal izzive in spodbude za svoje delovanje. Med ježo je veliko govoril in tu in tam razdril kakšno kosmato vojaško šalo. Teodimir pa je bil, kot vedno, redkobeseden. Za trenutek sem pozabil na svoje misli na vojaščino in našo stvar, raje sem prisluhnil Dragomerjevemu govoričenju:

»Pravijo, da je na oni strani planin mogoče v navadnih tavernah sredi mest najti nališpane lepotice, take kot jih ni mogoče videti niti na knežjem dvoru in ki baje postanejo hotne za prgišče srebra.«

»Govoriš črne neumnosti,« mu je mirno odvrnil Teodimir, »na oni strani bo nevarno.«

Za nas, Karniolce, je bila dežela, ki se je razlegala onkraj furlanskih gora in izza langobardskega limesa obljubljena dežela, kjer se cedita med in mleko in kjer vino teče v potokih, kjer zemlja bogato rodi in kjer zime niso tako dolge, mrzle in snežene kot pri nas. A so ljudje, ki so bili sprejeli novo vero, tudi radi povedali, da je dežela onkraj gora mesto greha, podoba nečesa nespodobnega, kar so imenovali Sodoma in Gomora. In prav iz te dežele smo po vsej sili tudi morali sprejemati novo vero - kako smešno.

Ob prihodu domov moje žene Žive ni bilo v hiši. Začel sem se pripravljati na vojaški pohod in zbirati vojaško opremo. Zavoljo potrebe po večji in hitrejši gibljivosti, ki jo zahteva izvidniška naloga, sem namesto kovinskega oklepa in ščita raje izbral usnjen ščit in oklep. Odločil sem se, da bom namesto konjeniške sulice vzel s seboj samo lok in tok puščic. Med pripravljanjem orožja me je zmotila Živa:

»Kaj počneš dragi? Kako je bilo na knežjem dvoru?«

»Ne vidiš, da pripravljam orožje! Jutri zarana krenemo na pohod.«

»Zakaj pa, saj se nobeden izmed mož na vasi ne pripravlja na odhod?«

»Imam posebno povelje od samega kneza.«

»Zakaj samo ti?«

»Ne pojdem sam. Tudi Teodimir in Dragomer pojdeta z menoj.«

Živa mi je bila sicer vdana in vzorno pokorna družica, ki ni pogosto jezikala, a takrat ko je njen jezik izgubil uzde, bi rajši, kot poslušal njene besede, nastavil hrbet in prenašal tepež konjskega biča.

»Zakaj ravno ti? Dovolj si že bil zdoma.«

Že sem ji hotel odgovoriti, da je samo vprašanje časa, kdaj bo zatrobil bojni rog in bodo morali vsi kosezi in svobodnjaki oditi z doma na vojsko, a sem se zadnji trenutek ob pomisli, da ji tega

pač ne smem izdati, ugriznil v jezik. V tistem trenutku sem si želel predvsem molčati. Zato sem ji odvrnil:

»Pravim ti, da mi je bilo zaupano posebno povelje!«

»Hlapec je pač hlapec, in hlapec si goreče želi vse bolj ponižno in vdano služiti, medtem ko gospod hoče vse bolj trdno in oholo gospodovati, tako je bilo, tako je in tako bo ostalo tudi v prihodnje, ne glede na tvoja prizadevanja za našo stvar, ki nas bo, slej ko prej, spravila na beraško palico! Tako bo, ti pravim!« je s kančkom porogljive zadirčnosti dejala Živa.

»Živa, molči vendar!«

Živa je s pogledom izpod obrvi, ne da bi zatrepetala z vekami, nepremično zrla vame in po nekaj trenutkih nadaljevala:

»Meni je čisto vseeno, ali nam vladajo s križem ali v imenu stare pravde in postave.

»Kaj pa ti veš, baba neumna! Prav za to gre, za prav dati, po starem. Mi nismo in nikdar ne bomo navadni, podložni hlapci!« sem zatulil in ji prisolil krepko zaušnico, da se je opotekla.

»Pripravi mi vse potrebno za odhod, sveža oblačila in nekaj živeža, ali pa se takoj poberi, odkoder si prišla!«

V ušesa se mi je prikradla tiha molitev, ki sem jo bil slišal na dvorišču knežjega gradu, kjer so bili zbrani in vklenjeni duhovni krščanske vere. Živa se je brez besed obrnila in stekla v črno kuhinjo. Na vratih se je pojavil starejši sin, ki je osuplo strmel vame.

»Kaj zijaš?« sem se zadrl nadenj. »Pojdi v hlev in mi pripravi konja! Hočem, da bo zarana urejen kot nevesta za poroko!«

Tudi sin se je samo molče obrnil in se nemudoma namenil v hlev.

IV

Vojaka postaviš v smrtni položaj in boril se bo!

(Sun Cu)

Dragomer in Teodimir sta me pred zoro, kot vedno, čakala na obronku gozda pred vhodom v selo.

»Zamujaš,« me je s prezirljivim glasom zbodel Dragomer. »Bi raje ostal doma?«

Ničesar nisem odgovoril. Po stari, zaprašeni rimski cesti smo odjezdili proti gorskemu prelazu, ki vodi na furlansko stran. Po nekaj krepkih urah ježe po stari rimski cesti smo se pričeli vzpenjati proti prelazu. Gorski vršaci, stari očaki, braniki svobode so se oranžno-rdeče obarvali v jutranji zarji. Prevela me je zla slutnja, da morda zadnjič zrem v poslednje ostanke svobodnega sveta. Gozd je bil zračen in svetel, saj so sončni žarki z lahkoto predirali drevesne veje bukev, ki se še niso do dobra olistale in blesteče sijali skozi gozd. Malo nad gozdno mejo smo na planini našli pripravljeno grmado lesa, ki so jo bili pripravili pastirci. Zagotovo na ukaz kneza, ki je očitno mislil na vse. Kres bomo prižgali ob morebitni prihajajoči nevarnosti sovražnih vojska. Še naprej smo se vzpenjali in preko prelaza nadaljevali pot mimo langobardskega limesa, ki je zdaj sameval in se je očitno počasi že spreminjal v ruševine. Nadaljevali smo z ježo po poti na furlansko stran, dokler nismo, pred večer, prispeli do zapuščenega gradišča, odkoder se je odpiral osupljiv razgled nad furlansko deželo in njenimi bogastvi. Od gradišča so ostali samo kamniti temelji hiš in v njih nekaj strohnelih debel, pokopališče z grobovi, označenimi s kamnitimi križi, in ruševine, manjše iz kamna zidane kapelice. Sredi pokopališča je na tleh ležal prekucnjen mogočen kamnit križ.

»Svarogu hvala. Nebo je jasno in ni videti, da bo ponoči deževalo,« je dejal Teodimir. »Lahko prenočimo tukaj.«

Razgledali smo se po okolici in si izbrali notranjost kapelice za prenočišče. Zakresali smo ogenj in si pekli meso, ki mi ga je bila pripravila Živa, in se krepčali z vinom iz meha, ki sem ga bil ponesel s seboj, ter ob tem izdatno moževali:

»Kaj tam piše?« me je povprašal Dragomer in pokazal na izklesani napis na kamnu oboka vrat vhoda v kapelico.

»Sveta Magdalena. Nič posebnega,« sem odvrnil.

»Ah, ti Krščenci, le kdo bi jih razumel. Hlinijo ponižnost, a kaj kmalu nam bodo, s pomočjo frankovskih in bavarskih kopij in mečev, zrasli čez glavo,« je dejal Dragomer.

»Ja, ampak tile tukaj niso bili taki kot so danes Franki ali Bavarci,« sem odvrnil.

»Kako ne, Krščenec je vendar Krščenec,« je pribil Dragomer.

»Ne, ti so bili drugačni. Mar ne vidiš njihovih križev na pokopališču. Enakokraki so, prav takšni kot ga je nosil Balmi, za razliko od frankovskih ali bavarskih ali furlanskih, ki so podolgovati. Italski suženj, ki me je naučil brati in pisati, mi je povedal, da se je, po propadu Cesarstva, tu razprostiralo obsežno legendarno cvetoče kraljestvo Gotov. Po smrti njihovega mogočnega, a modrega vladarja Teodorika, ki so ga prav tako imenovali, kot so nekoč klicali tudi silnega Atilo, 'kralj kraljev', se je bizantinski cesar Justinijan odločil obnoviti Rimsko cesarstvo v vsej njegovi veličini in izbruhnila je dolga in zagrizena vojna. Goti so se srdito branili. Tla so prelivali potoki krvi in zemlja je bila dolga leta prepojena od znoja in krvi. Med kraljeve potomce je bilo vrženo in zasejano seme razdora in zategadelj niso bili dorasli bridkostim, ki jih prinaša vojna, in niso mogli biti kos moči bizantinskih vojska in njihovi vojni veščini. Suženj mi je še povedal, da so se potem Goti umaknili v te gore, nedaleč od naše kneževine, od koder so lahko drzno, kot sedaj mi, uporno vpadali na ozemlje, ki ga je bil osvojil Bizanc, saj je bil ves živelj, z vsem srcem z njimi: plemiči, bogatini, vojščaki, kot tudi čisto običajni smrtniki, kmetje in siromaki.«

»In kaj je bilo potem?« me je prekinil Teodimir.

»Nič. Vpadli so Langobardi in premagali Bizantince. Goti pa so se umaknili severneje in vzhodneje v Karantanijo ter se pomešali tudi med naše pradede v Karnioli.«

»Ni jim bilo usojeno uspeli. Niso poznali resnice, tako kot je tudi mi ne poznamo. Zato jim ni uspelo in zato tudi nam nikdar ne bo uspelo. Najprej resnica, kajti za resnico pride vse ostalo,« je pripomnil Teodimir.

»Teodimir, prosim te, spet začenjaš z malodušjem. Presedaš mi. Nismo zato tukaj, da preganjamo lastne demone malodušja, temveč da se borimo s sovražnikom,« je osorno dejal Dragomer.

»Resnica, ki je ne poznamo in kakršnakoli najsi bo, se vprašam, ali si jo ljudje sploh zaslužijo? Veliki knez nam že ne more vsega povedati,« sem pripomnil in pogledal Dragomerja, ki je bil naredil dolg požirek vina in se zakrohotal:

»Resnico spričamo. Vsaj tako nam velijo duhovni nove vere. Pri spovedi seveda! Ampak, jaz že ne. Resnica, ki jo poznam samo jaz, je moja, je moja moč.«

»Naša plemena so vendar plemenita!« je odvrnil Teodimir. »Zdaj pa nam hočejo vzeti še to.«

»Resnica je smrt,« sem pristavil, »in ko enkrat zreš smrti v oči, se moraš boriti. Ne moreš v neskončnost zreti v smrt.«

»Napadeni smo z lažmi, in ko se enkrat zaveš resnice, se hočeš nočeš, moraš boriti z resnico. Nevednost ne more biti opravičilo,« mi je pritrjeval Teodimir.

Utrujeni od ježe, nismo več dolgo modrovali, temveč smo zgodaj legli k počitku. Zarana smo se v naslednjem jutru spustili proti Furlanski nižini. Kmetje na odročnih zaselkih, domačijah in hubah, ki so govorili naš jezik, so nas, tako kot nam je bil zagotovil knez, toplo sprejeli. Potiho smo se predstavljali kot uporniki z vzhodne strani. Nismo pa jim izdali, da samo oprezamo za sovražnimi vojskami, ki bi bile namenjene zatreti naš upor v Karnioli in Karantani. Nudili so nam prenočišče in nas po kraljevsko gostili, čeprav so bili mnogi izmed njih zdaj že čisto navadni podložniki in tlačani furlanskih mejnih grofov ali drugega plemstva ali cerkve oziroma njenih škofov. Čutil sem, da nas iskreno podpirajo in da globoko v njih klije uporna misel. A po navodilih kneza, smo ostali previdni, vedno je kdo izmed naše trojke ostal na straži, bodisi podnevi ali ponoči. Zgodilo se je, ko sem moral nekega popoldneva na straži zamenjati Dragomerja. Nisem ga našel na mestu, kjer bi moral biti. Zaman sem klical in kmalu zatem sem se zalotil, kako kričim njegovo ime, čeprav ne bi smel, kajti sovražni ovaduhi bi me lahko slišali in opazili. Pomislil sem že na izdajo in zato sem previdno umolknil in se nato urno umaknil v zaklon. Namesto Dragomerjevega odziva se je kmalu prikazal Teodimir, ki je vidno upehan pritekkel, vedoč, da gre nekaj narobe in da se dogaja nekaj nepredvidenega.

»Ali si kaj videl Dragomerja? Moral bi biti na straži,« ga povprašam.

»Preden me je zamenjal na straži, sem ga zadnjič videl,« mi je odgovoril Teodimir.

Začudeno in zaskrbljeno sva strmela drug v drugega, dokler se nisem domislil:

»Že vem, kje bi lahko bil. Stopiva po gospodarja!«

Gospodarja sva zalotila pri običajnem opravilu striženja ovac na dvorišču domačije.

»Hoj, gospodar!« sem ga nagovoril. »Povejte nama, ali je kje tu naokoli kakšna hiša greha, kot jim pravijo duhovni nove vere?«

»Ja, na robu mesta je ena,« se je skrivnostno nasmihal gospodar. »Tisti vaš vojni tovariš me je že spraševal po njej.«

Prikimal sem in se mu hlastno zahvalil. S Teodimirjem sva se zavihtela na konja in odjezdila proti mestu. Jezdila sva pretežno navzdol skozi temno goščavo, kakšno uro morda dve, dokler se ni pred nama odprla osojna senožet, od koder se razprostiral veličasten razgled na trg. Nekatero hiše in poslopja so bila še vedno v ruševinah. Mestece si očitno še vedno ni opomoglo od opustošenja, ki je nastopilo ob vpadih vojska iz obdobja selitve narodov, in tudi ni kazalo, da si bo v bližnji prihodnosti lahko znatneje opomoglo. »Hiša je bila k sreči na robu naselja, tako, da zavoljo koseških bojnih oprav, vsaj ne bomo po nepotrebnem vzbujali pozornosti«, sem pomislil. In ravno zategadelj smo se praviloma, če je bilo le mogoče, izogibali večjim naselbinam. Sonce je že zahajalo in popoldne se je že prevešalo v večer. Potrkala sva na vrata hiše, ki so se nemudoma odprla. Damsko ozaljšana zvodnica naju je od glave do peta premerila in naju zarotniško pospremila v notranjost. Ko sva bila že znotraj verande, se je ozrla po okolici in takoj zatem za seboj zaprla vhodna vrata:

»Dobrodošli, eden od vaših tovarišev je že pri nas.«

»Dragomer, kajpada,« sem pomislil in se hkrati zazrl tja nekam pod strop. »Zagotovo mu naštejemo levite, ko bo primeren čas za to. Tako vendar ne gre. Nevarno je ogrozil naše poslanstvo.«

Dama naju je posedla okoli mize. Ni bila več rosno mladih let, a je bila očitno še vedno mična, vsega poželenja vredna ženska. Videti je bilo tako očitno in hkrati neskončno privlačno, da jo preveva nekakšna nedoumljiva razumevajoča čutnost. Točajki je naročila vino za naju in nato s spokojno sproščenostjo dejala:

»Vsa dekleta so trenutno zaposlena. Nekoliko bo potrebno počakati.«

»Ne, ne, nisva prišla zavoljo tega. Najinega tovariša iščeva,« sem skorajda osramočeno odkimaval.

»No, no, vzemite si nekaj časa, če ste že tukaj. Ne bo vam žal. Naša dekleta so ...«

»Duhovni imajo prav. To je pohujšljivo,« je tiho predse prezirljivo siknil Teodimir. »Pri nas česa takega zagotovo ne bi dovolili. Starešine bi menile, da bi to predstavljalo nedopustno razpuščenost.«

Čeprav, je resnici na ljubo, potrebno priznati, da tovrstna trgovina Karniolcem ni bila čisto tuja. Ob obiskih različnih potujočih glumačev, ki so uprizarjali predstave širom po deželi, si je bilo menda mogoče urediti tudi takšne usluge. Dama se je z nekoliko kislim izrazom na licu pomiljujoče zazrla v Teodimirja:

»Ah, predsodki. Jaz jih že nimam, še posebej ne pred dobrim zaslužkom.«

Dama se je ob izgovarjanju svojih besed ob tem še nekoliko zahahljala.

S Teodimirjem sva ogorčena, osuplo zrla v damo, ki je sedela nasproti naju.

»Posel je posel. Sicer pa, kje pa je danes sploh meja dostojnosti?« je nadaljevala z vprašanjem, »in verjemite mi, da ni za ženo večje radosti, kot je s svojo prisotnostjo, bitjem in lepoto obnoret moške. Ne, ne sramujem se svojega uspeha. Ne vem, zakaj se tako boječe branite čutnosti. Čutnost je kot veter neulovljiva, je kot sen iz nebeškega kraljestva, ki ne more obstajati brez nas. Tudi živali imajo dušo. Sen, ki je mnogo bolj resničen od življenja v budnosti. Sen, na podlagi katerega moramo odločati in kockati o naših usodah ...«

Tisti trenutek je nekdo krepko potrkal na vhodna vrata. Dama je urno vstala in se namenila proti vhodu. Vrata so se škripajoče odprla in hišna dama je vzhičeno jela izrekati dobrodošlico nekemu, ki je nemudoma topotajoče zakoračil proti notranjosti. Tla so se upogibala in škripala pod krepkimi koraki. S Teodimirjem sva se resnobno spogledala. Nagonsko sem pogladil ročaj meča. Pod lesenim velbom se je prikazal furlanski vojščak. Po oblačilih sodeč je moral biti eden izmed nižjih poveljnikov, ki je vodil morda kakšnih trideset mož. Iz frankovskih vojsk so nama bila poznana oblačila furlanskih vojščakov in poveljnikov. Mož je bil le za hip predolgo obotavljajoče strmel v naju, dokler ni prepoznal najinih koseških oprav. Zagotovo sva bila s Teodimirjem zadnje, kar je pričakoval v hiši greha. Pomežiknil sem in pomignil Teodimirju. Roka mi je ponovno zdrsnila proti ročaju meča, ki sem ga zdaj krepko zagrabil. Bliskovito sva planila pokonci, izdrli vsak svoj meč ter konici rezil pomolila pod goltanec obiskovalca. Z očitnim strahom v očeh je presenečeno zrl v naju, čeprav sva ga, prej ko ne, samo za hipec prehitela, kajti tudi njegova roka je takisto že bila segala po meču. Dama in točajka nista mogli prikriti zgroženosti, ko sta presenečeno opazovali dogajanje.

»Gospodje, pomirite se, to je vendar hiša ljubezni,« nas je skušala pomiriti hišna dama.

»Nemudoma pripeljite najinega tovariša Dragomerja!« sem se zadr.

Ženski sta brez besed odvršali in na stopnicah, ki so vodile v zgornje nadstropje, se je kmalu prikazal Dragomer, zapenjajoč in popravljajoč si hlače. Takoj je dojel položaj oziroma dogajanje in se nama z izdrtim mečem hipoma pridružil. Ujetnika smo zvezali, mu z raztrgano cunjjo zamašili usta ter ga s trebuhom navzdol počez namestili na konja in še enkrat zvezali. K sreči se je že spustil mrak nad mestom, tako da smo se lahko neopaženo umaknili preko senožeti v

goščavo. Preden sem zapustil hišo, sem na mizo vrgel par zlatnikov in točajki in hišni dami zagrozil:

»Zagotovo se vrnemo, in verjemite mi, vse vas pomorimo in požgemo hišo, če katera samo črhne komurkoli o večernem dogodku!«

Točajka je hitela nemo prikimavati, medtem ko je hišna dama s presenetljivo mirnostjo samo pripomnila:

»Brez skrbi, ne bojte se. Vedite, da zmoremo in znamo molčati, kadar so takšne nevarne otročarije na mizi. Nikdar ne moremo vedeti natančno, kaj pravzaprav počnemo v imenu Višjega gospodarja, kaj natanko s svojimi dejanji sporočamo nad nami krožečimi ujedam, orlom in sokolom. Tako je to v Kraljestvu, ki trpi silo. Samo toplina čutnosti nas lahko ozavesti in odreši.«
Na obrazu sem skušal narediti kar najbolj prepričljivo resnoben, napadalen izraz, da se ne bi izdal, kajti globoko v sebi sem se nasmihal, kajti vedel sem, da lažem, ker se zagotovo ne bomo več vrnili v te kraje in v to hišo greha ter da se lahko furlanski poveljnik še kako izkaže kot nadvse uporaben plen.

Ujetnika smo zavezali v skednju, ne da bi za dovoljenje povprašali gospodarja domačije, na kateri smo bili prenočevali, in ki je več kot očitno samo osuplo opazoval dogajanje. Gospodarjev pes je popadljivo lajal in tekal okoli nas ter se nam tu in tam zagnal pod nogé.

»Za nekaj časa si bomo sposodili vaš skedenj. Predvsem pa glejte, da boste molčali kot grob, če vam je kaj do življenja in do domačije!« sem mu zabičal.

Dragomeru pa:

»Tvoj je. Iz njega izvleci, kakor veš in znaš, kdaj in kje se zbere furlanska vojska in kam bo potem krenila. Pokliči me, ko bo voljan govoriti. Samo lepo te prosim, ne ubij ga, da ne umrje, preden spregovori. On je v tem trenutku, prej ko ne, najverjetneje naša edina prednost, čeprav so naše možnosti, da preko njega izvemo, kdaj in kje bo udarila furlanska vojska, pravzaprav pičle.«
Dragomer se ni obotavljal, morali smo hiteti, da bi lahko karseda hitro prenesli sporočilo Karniolcem, v kolikor bi iz ujetnika izvlekli kaj uporabnega. S Teodimirjem sva se medtem oddaljila in sedla na klop pred domačijo, kjer pa je bilo kljub razdalji mogoče razločno slišati revskanje mučitelja in stokanje mučenca.

Ni trajalo dolgo, da se je Dragomer vrnil iz skednja:

»Vračam ti ujetnika. Zdaj je zopet tvoj. Ne potrebujem tvojega prevoda. Številna furlanska vojska se bo v nekaj dneh zbrala in krenila proti prelazu. Težji prelaz, oziroma težjo pot so izbrali, zato, da bi nas presenetili. Lahko bi krenili južneje. Če želiš, lahko še sam preveriš pri ujetniku.«

Kljub Dragomerjevim besedam sem se napotil v skedenj, kjer sem našel ujetnika, nezavestnega v ležečega mlaki krvi. Vedel sem, da ne bo več dolgo živel, preden ga bo obiskala smrt. Zato sem mu z mečem prerezal vrat.

Truplo smo privezali na konja in se takoj odpravili proti prelazu v Karniolo. Jezdili smo preko noči. Izmučene konje smo priganjali do skrajnih meja onemoglosti, tako da smo lahko še pred jutrom prižgali kres, katerega grmada je bila nared ravno za primer vdora tujih vojska preko prelaza. Za silo smo spočili konje in se kmalu zatem spustili v dolino, na knežji dvor, kjer smo poročali knezu Vojislavu. Knez ni izgubljal besed. Ogleдал si je truplo in nas zaslišal. Predvsem ga je zanimalo, koliko ljudi nas je na furlanski strani kdaj in kje opazilo. Očitno je bilo, da skrbno tehta in ocenjuje položaj. Njegov jaz se je upogibal in klecal pod nujnostjo težavne odločitve. Naposled je z resnobnim izrazom na licu izdal povelje, da se morajo vse že zbrane vojske v Karnioli nemudoma pomakniti proti prelazu. O nameri Furlanov je poslal tudi obvestilo Karantanskemu knezu Etgarju in vodji upora na jugu, Ljudevitu Posavskemu.

V

OBSEDENOST

*Prebujam se v vročici noči,
kot ponorela celica
sesam iz placentne krvi,
razleže sredi gora se krik
Svetega Janeza, in
razbolene maternice jek,
ne ustavi ponorelih se celic
hudičev ples.*

Napad, oziroma obsežno zasedo smo pripravili na globeli na furlanski strani, tik pred prelazom. Furlanske izvidnice in predhodnico, sestavljeno iz najboljših udarnih lahkih konjenikov, smo spustili skozi globel in preko prelaza. Z njimi bodo opravili koseški konjeniki iz knežje družine, medtem ko je naša vojska čakala skrita v gozdovih okoli prelaza. Dvigajoče se meglice iz doline, ki so napovedovale sončen dan, so nam bile naklonjene, da se je naša vojska lahko uspešno nevidno pritajila. Glavnino konjenice in pešakov, ki so drli skozi globel, pa smo zatem zaprli s konjenico na izhodu iz globeli, kjer se je nemudoma vnela srdita bitka. Ostri bojni vzkliki Karniolcev so se lahko glasno slišali iz vseh strani in huronsko rjojenje se je široko razlegalo in grmeče odmevalo med skalnimi očaki. Jeklo je s silovitim truščem zazvenelo. Staroslav, Dragomer, Teodimir in jaz smo bili dodeljeni oddelkom konjenice, ki so onemogočali umik sovražni vojski in preprečevali, da bi se morebitne zaostale sovražne enote približale globeli. Lokostrelci, pračarji in svobodinski pešaki pa so medtem streljali v globel po sovražni vojski. Bojne sekire so deževale v sotesko. Največjo morijo, pravi pokol med sovražnimi vojščaki pa je povzročilo metanje ali valjenje težkega kamenja in skal v globel na sovražno vojsko. V bojni opravi lahke konjenice smo lovili brezglavo bežeče konjenike in nanje z loki sipali puščice ter z meči pobijali bežeče pešake, ki se jim je po sreči uspelo rešiti iz globeli. Bolj ko se je dan prevešal v večer, bolj se je boj spreminjal v čisto navadno mesarsko klanje, pokol ubežnih ovac. Sovražnika smo zalotili popolnoma nepripravljenega. Srce mi je divje utripalo, a ne od tesnobe kot pred začetkom bitke, temveč v radosti spoznanja bližajoče se zmage, ki se nam ni mogla več

izmakniti. Slava, Boginja časti, slave in dostojanstva se nam je naklonjeno nasmihala in nam radodarno podelila obilo milosti. Zaplate snega na osojnih legah gorskega prelaza so se od prelite krvi obarvale temno rdeče. Sonce je zahajalo, medtem je par planinskih orlov krožil visoko nad prelazom, prekritim s trupli in ranjenimi, umirajočimi vojščaki. Obnemogli konji so krvavo hrzajoče rezgetali. Moja bela lanena koseška oprava je bila na spodnjem delu po bitki čisto okrvavljena. Zvečer smo razpostavili straže in postavili tabor ter zavarovali prelaz.

Knez Vojislav je v večernem mraku pregledoval bojišče. Jezdil je na belem konju. V beli koseški opravi je bil videti kot duh, ki nas je obiskal iz onostranstva, iz sveta bogov. Ko se je nad prelaz že spustila trda tema, se je knez pomudil tudi še ob našem ognjišču:

»Kako ste orli moji?« nas je ogovoril s konja.

Planili smo pokonci in se priklonili ter vrisknili v en glas: »Hvala, dobro, veliki knez!«

»Dobro opravljeno delo! Zavedam se veličine vašega junaštva. Zategadelj pri deljenju plena v zlatu in posesti v bodoče ne bom skoparil.«

V Dragomerjevih očeh je svetlo rdeče odseval plamen gorečega ognja, medtem ko je Teodimir med poslušanjem knežje zahvale neprizadeto, skorajda nejeverno zrl predse. Knez ni veliko govoril in se je kmalu poslovil, ne da bi razjezdil s konja.

Naslednje jutro smo se z glavnino naše vojske spustili v dolino. Ljudje so nas veličastno sprejeli. Navdušeno so nas pozdravljali in mnogo svežega cvetja je padlo med vojščake, ki so si ga zatikali za klobuke in čelade ali zapenjali na oklepe in bojne oprave, a večina cvetic je končala poteptana pod našimi nogami. Za nami so osramočeni korakali maloštevilni vojni ujetniki, furlanski vojščaki, ki jim je nekako po sreči uspelo preživeti bitko in pokol na prelazu. Med ponižujočim zmerjanjem množice, so zasuti z žaljivimi zbadljivkami in opazkami, povečini topo zrl predse, razmišljujoč ali ne bi bilo bolje, da bi jim sojenice usode namenile junaško smrt, kajti dobro so se zavedali, da koračijo v sužnost. Ustavljali smo se po gradiščih in selih, kjer so nas povsod toplo sprejeli in po knežje gostili.

Udeležil sem se slavja, ki jo je zmagi na čast pripravil knez na svojem gradu. Gostiji je sledilo hrupno veseljačenje. V soju svetlobe plamenic smo se opijanjali z vinom. Kosmate šale in vojaške anekdote in prigode smo pospremljali s huronskim krohotom. Z rokami smo lomili kosti

in se preobilno basali z mesom ter z ostanki hrane krmili pse. Knez je bil zadržan, a zavoljo zmage ni mogel prikrivati zadovoljstva. Za pevca, ki je hkrati brenkal na liro, se ni nihče zmenil. Samo Sventovid ve, iz katerega dela propadlega cesarstva je prihajal in si za nekaj časa našel kruh v naših krajih na knežjem dvoru.

Domov sem se vrnil šele proti jutru naslednjega dne. Okrogel mesec je zahajal in iz daljave je bilo mogoče slišati volčje zavijanje. Živa me je očitno pričakovala. Kot se dobri kmečki gospodarici priliči, je bila že budna. Ne meneč se zame je z nekoliko očitne ihtе, pospravljala po črni kuhinji. Vse od mojega prihoda je trdovratno, prezirljivo in kljubovalno molčala.

»Pozdravljena!« sem jo skušal ogovoriti. Odgovora seveda nisem dobil.

»Pozdravljena, slišiš, kaj si slepa in gluha? Mar ne vidiš, da sem prišel z vojske!«

Ponovno nisem dobil odgovora. Strmel sem vanjo, medtem ko se je ona izogibala, da bi se najini pogledi srečali, ali da bi mi na kakršenkoli način morala vrniti pogled.

Čeprav sploh nisem bil lačen, sem jo povprašal:

»Imaš kaj za pod zob zame?«

Namesto odgovora je odmev gluhe tišine še naprej zapolnjeval črno kuhinjo.

»Ali se tako pričaka soproga, ko pride z vojske?« sem zarjovel.

Pograbil sem za roko in jo skušal prižeti nase. Z vso močjo se je hotela izviti. Želel sem jo obvladati. Toda izmikala se je tako divje, da sem imel občutek, kot da se borim z ogromnim rokoborskim hrustom. Hotel sem jo poljubiti in ji hkrati sleči izvezeno laneno tuniko. Ugriznila me je v ustnico. Ulila se mi je kri:

Podzavestno, nagonsko sem ji prisolil krepko zaušnico in zakričal: »O, ti prekleta kača!«

Brez besed se je obrnila in iz kredence vzela rastlinsko žganje, ki ga je bila kupila od menihov iz daljnih otokov na zahodu, in tkani robček ter mi hitela očistiti cedečo se rano. Zaskalelo me je in Živa mi je nemudoma namenila vroč poljub. Odvedel sem jo v izbo. Zdaj je postala voljna. Objemala in prižemala me je k sebi kot vodni tok iz najtoplejšega tolmuna. Ljubila sva se vroče, divje, tako kot prvič na skrivaj pred poroko. Kot upehani živali sva zamolklo sopla težak zrak, ki je napolnjeval izbo, dokler nama na koncu ni silovito odleglo.

»Sem slišala o vaših junaštvih,« mi je dejala, potem ko se je ljubeče prižela obme.

Ničesar nisem odgovoril. Zaspal sem, a ne za dolgo. Opasal sem si meč in si trudno nadel škornje. V črni kuhinji je bila Živa. Dejal sem ji, da poiščem sina in se pogovorim s hlapci.

»Zadnja leta bolj ali manj, sama vodim kmetijo. Dobro si oglej posestvo,« mi je očitajoče odvrnila.

Zavihtel sem se na konja ter se odpravil na ogled posestva. Sonce je bilo že visoko. Starejši sin me je pobaral, medtem ko si je pripravljaj vse potrebno za odhod na planino, kamor bodo gnali živino na pašo preko poletja:

»Kdaj bom tudi jaz lahko šel na vojsko?« me je vprašal z bleskom nadobudnosti v očeh.

»Bo že še čas. Prav kmalu bo še mnogo priložnosti iti na vojsko,« sem mu odvrnil, čeprav nisem bil prepričan o resničnosti svojih besed. Pravzaprav sem se zavedal, da lažem, kajti vedel sem, da je še daleč premalo dober in spreten v vojaških veščinah. Dosti premalo časa sem se ukvarjal z njim, da bi ga primerno poučil v vojaških skrivnostih in spretnostih. V prvem boju bi podlegel sovražniku. Še največ borbenih spretnosti se je naučil od vrstnikov in od širšega sorodstva. Kmalu bom moral glede njega nekaj ukreniti, dokler ne bo prestar. Ne bo minilo več mnogo časa, ko bo tudi mlajši sin prišel v podoben položaj in me pobaral z istim vprašanjem.

Hlapci in dekle, ki so delali na polju in okoli hiše, so me z ugaslo svetlobo v očeh z nedvomno narejeno prijaznostjo veselo pozdravljali. Za njih se ni in se ne bo nič spremenilo. Vedno sem si želel lepo ravnati s svojimi hlapci, a sem se preveč bal nizkotne nehvaležnosti in pritlehne zahrbtnosti. Lahko bi izgubil besedo in bi mi hlapci in dekle z nepokornostjo zrasli preko glave. Poleg tega bi z nespametnim razdeljevanjem svojega premoženja zagotovo ogrozil mojo družino, obstoj posestva in nenazadnje tudi sebe.

V večernem mraku se je pričenjalo slavje, ki so ga priredili vaščani, kot ponavadi, na holmu, ki se je dvigoval nad našim selom, v čast boginje Slave. Ognjena kača sestavljena iz mladenk in mladcev, držeč se za roke v parih in z baklo v drugi roki, se je v večernem mraku ponovno divje vila proti vrhu hriba, kakor se je kolovodji na čelu vrste tisti trenutek zahotelo. Ognjena kača se motala in zvijala v spiralo ter trenutek zatem pričela vsakič znova odmotavati. Črta ognja se je na vrhu holma dotaknila neba. Deviške kresovalke v belem so okoli kresa sklenile kólo in s prepevanjem bogovom zakoračile okoli ognja. Črni bik je bil ponovno žrtvovan.

»Upam samo, da nam ne bo potrebno zopet ubiti kakšnega sovražnega plačanega krvnika ali biriča,« je mirno z režečim izrazom na licu mirno pripomnil Dragomer.

»Ne bo več potrebno,« sem mu odvrnil, četudi v svoji nekakšni zli slutnji niti približno nisem verjel svojim besedam. Teodimir je molčal. Obredu žrtvovanja je sledilo vesplošno rajanje, veseljačenje. Videti je bilo, kot da se je stara postava med tistim časom veseljačenja razblinila in v omami vinskih hlapov izpuhtela v nič, kot da je nikjer nikdar ni bilo. Toda videz je varal, kajti stara postava je še vedno bila, še kako, morda celo bolj kot kdaj koli poprej, med nami. Vila se je kot nevidni duh okoli in skozi nas, navkljub temu da smo se predajali svetnim užitkom. Slutiti je bilo, kot da bleščeča kača ve za našo moč in klene kreposti in jih kot planinski orel motri visoko z neba.

Prišlo je veliko poldne in jutranje meglice so se razblinile. Po noči veseljačenja se je življenje nemudoma vrnilo med ustaljene navade in opravila, kot jih je zahtevalo kmečko življenje in čas dneva in noči ter krožni red menjavanja letnih časov. Sonce je bilo še vedno visoko in videti je bilo, da bo veliko poldne trajalo večno, kot da se ni nič in se v neskončnosti nikdar več ne bo nič spremenilo, dokler ni med nas, ki smo bili nekega dne v sopari visokega poletja, ki se je ob času žetve že prevešalo v pozno poletje, delali na polju, prijezdil kosez s knežjega dvora. Divje je trobil bojni rog in klical mladeniče in može k orožju.

VI

*Ljudstvo, ki je sovražno samemu sebi
je obsojeno na propad!*

(Prerok Mohamed)

Nemudoma smo se zbrali vsi kozesi z vasi. Zasedala je tudi vaška svobodinska veča in tako kot tudi najverjetneje vse večje v deželi. Skozi selo je zavel leden zadah smrtne zaskrbljenosti. Vaški duhoven stare vere je skušal prerokovati. Zanj so vaščani pravili, da je dober videc. Medtem, ko so drugi vlivali staljeni svinec v vodo in tako poizkušali izluščiti, kaj se pravzaprav dogaja ali brati misli rojenic o naši prihodnosti. Čas in negotovost smo v pričakovanju podrobnejših vesti, tako kot vedno, preganjali s kosmatimi šalami in resničnimi prigodami iz vojaškega življenja. Čakali smo Staroslava, da nam prinese novih vesti. Prijezdil je šele naslednji dan dopoldne. V naglici je jel govoriti:

»Vsa karniolska vojska, vse žitje in bitje, ki je sposobno nositi orožje v tej deželi, se mora zbrati na jugu Savskega polja! Tak je ukaz kneza Vojislava!«

Staroslav je govoril pred nami in pred večo svobodinov, kot bi bil tekel in ne jezdil, tekel z vso sapo, kolikor hitro bi ga nesle noge in zategadelj je ves zadihan lahko le med globokimi vdihni in izdihni, nadaljeval s pripovedovanjem vesti:

»Z juga se ... Karnioli približuje ... velika frankovska vojska. Moramo jo zadržati ..., kajti za petami ji je vojska Ljudevita Posavskega. ... Ljudevit zagotovo mora srdito goniti sovrage, dokler jih potem povsem ne uniči. Potrebno jih je ustaviti ... in tako pomagati Ljudevitu Posavskemu in njegovi vojski ter ... vojskam njegovih zaveznikov, ki jim poveljuje.«

Živa mi je molče pripravila sveža oblačila in nekaj najnujnejšega živeža za na pot. Tokrat mi ni ugovarjala. Tudi ona je bila videti zaskrbljena. Moram priznati: zle slutnje, ki so me obletavale, niso obetale nič dobrega, saj je za kraj bitke, katera se je šele morala zgoditi, bilo določeno široko Savsko polje. To pa je najverjetneje pomenilo, da bomo morali sprejeti boj na odprtem polju proti trdni kot jeklo, številčno močnejši frankovski vojski. Pri Frankih je vedno vse brezhibno

delovalo: od izvidnic do poveljnikov, in od pešakov, lokostrelcev, do težke in lahke konjenice, vse je bilo kot pesem strumno uglašeno. Vendar so bili v boju daleko manj zagrizeni od nas, še posebej takrat, kadar se je bitka začela prevešati proti neugodnemu izidu. Zato je nemalokrat ravno naša zagrizenost v boju spremenila tok bitke, ki je bila že videti izgubljena, v dobljeno zmago. Pripravil sem si opravo in oborožitev lahkega konjenika. Tako je bil priporočil Staroslav. Sam knez naj bi s svojimi kosezi poskrbel za oddelke težke konjenice. Tudi hlapci in dekle so se poslavljali od mene, a je v njihovih črnih pogledih bilo mogoče čutiti nekakšen privoščljiv prezir, vsaj tako se mi je na trenutke zazdevalo.

Tako kot vedno sta me Dragomer in Teodimir zarana že čakala, tokrat pred domačijo. Dragomer pa se tokrat ni krohotal naglas zavoljo moje zamude, a je imel na licu nedvoumno prezirljivo režeč izraz. Tudi Staroslav se nam je kmalu pridružil.

»Pojdimo,« je dejal Staroslav.

Pridružili smo se ostalim kosezom in svobodinom zbranim pod vaško lipo. Mimo našega sela se je pomikala daljša kolona naših vojščakov. Krenili smo in se stopili z drugimi vojščaki v koloni. Ob poti so se nam na enak način pridruževali vojščaki iz sosednjih sel in iz sel ob naši poti proti jugu. Zatem se je nad nas z neba zdivjala strašna nevihta z obilnim dežjem in stara rimska cesta se je mestoma spreminjala v blatno kalužo. Blato se je oprijemalo škornjev in usnjenih sandal. Pešakom so noge morale postajati težke kot svinec.

Na koncu Savskega polja smo se razporedili v bojni razpored: pešci v sredino in lahka konjenica ob bokih in zadaj. Knez je s težko konjenico očitno zamujal. Težko nebo sivih oblakov se je nad nami razjasnilo. Posijalo je močno pozno poletno sonce in meglice iz tal so se v sopari pričele dvigovati. V daljavi so se pojavili prvi frankovski konjeniki, izvidniki, ki so v pahljačastem razporedu oprezali za nami, svojimi sovražniki. Tako hitro iz nič kot so se pojavili frankovski izvidniki, so frankovski izvidniki tudi nemudoma izginili v nič izza obzorje. Spogledal sem se s Staroslavom in ga povprašal:

»Franki ne morajo biti več daleč. Kje je knez s težko konjenico?«

Staroslav ni ničesar odvrnil, temveč je zaskrbljeno molčal.

»Malo še počakajmo,« se je oglasil Dragomer.

Skorajda istočasno so se tudi naši izvidniki vrnili iz izvidnice in nam povedali pričakovano: »Za obzorjem je nepregledna truma frankovskih vojska.«

»Pojdite nazaj proti severu in nam sporočite, ali že prihaja knez v pomoč s svojo težko konjenico!« je Staroslav neučakano ukazal našim izvidnikom.

Na obzorju so se prikazali preštevilni prapori mogočne frankovske vojske. Nepregledna množica frankovskih vojščakov in neskončne trume sovražnih konjenikov so koračile proti nam v bojnem razporedu, dokler se niso na nekoliko večji razdalji, kolikor lok nese puščico, zaustavili.

»Le kje hodi knez s težko konjenico?« se je glasno vprašal Staroslav.

»To bo navaden pokol. Poleg tega se ne moremo bojevati brez vodstva,« sem pripomnil.

Medtem so se vrnili ogledniki, ki so vsi po vrsti sporočali enako, da težke konjenice ni na spregled in da le-ta, če je že namenjena proti nam, zagotovo ne more več prispeti pred frankovskim napadom.

»Preklete, je mar knez pozabil, da je bil odet v kmetska oblačila, ko smo ga potrjevali na ustoličevanju, in ali se ne spominja kdo mu je prisolil zaušnice v opomin, ter ali se ne zaveda, kdo mu bo potrdil sina, potem ko umrje,« je bil besen Staroslav. »Najbolje, da se razkropimo,« je še predlagal, »mene že ne vzameta Morana ali Črn Bog v večna lovišča tako poceni, brez vsakega smisla.«

»Prepozno!« sem odvrnil, »vse nas polovijo kot zajce, še preden dosežemo gozd.«

»Kaj pa Ljudevita Posavski? Ga bomo kar tako izdali?« je glasno vprašal Dragomer.

»Na ta način, niti za petelinji kikirik ali niti za toliko, kolikor meri ptičji jeziček časa, ne bomo zaustavili frankovske vojske,« je pripomnil Teodimir.

»Razpršimo se, ko dosežemo bližnji gozd, in se potem ponovno kot ponavadi nekje zberemo ter z napadi na zaostale frankovske enote tako prispevamo k uporju Ljudevita Posavskega,« je odvrnil Staroslav.

»Če že ni naše težke konjenice s knezom na spregled, potem morda tudi vojske Ljudevita Posavskega ni za Franki,« je mirno, s spokojem v očeh, dejal Teodimir.

»Vseeno, umaknemo se v gozd in se borimo naprej na tak način, kot ste se vi že pred tem uporom bojevali s skrivanjem,« je bil vztrajen Staroslav.

Medtem je prigalopiral sel iz frankovskih vrst, neki izdajalski kosez, ki se je nedvoumno nadejal obilne nagrade in obetal častnega mesta med Franki. Medtem, ko je bil tako sunkovito upočasnjen konja, da se je le ta vzel na zadnji nogi in zarezgetal, je zaklical proti nam:

»Križ in poklon grofu Balderiku ali borba!«

Sel je z isto naglico kot je prijezdil, odjezdil nazaj med frankovske vrste.

Oglasil se je Teodimir: »Nekako moramo rešiti svobodinske pešake.«

»Čemu,« je vprašal Dragomer, »naj se borijo, izkažejo v boju in si tako utrejo pot v svobodo, v bližnji gozd.«

»Kosezi imamo večje kmetije in navadno nam ni potrebno toliko delati kot svobodinom. Zategadelj nam veli dolžnost, da kdaj pa, če ne ravno zdaj, moramo pomagati svobodinom in jih rešiti gotove smrti,« je z izrazom, spačenim od ogorčenosti pripomnil Teodimir.

Pomignil sem Staroslavu, naj me spremlja. Stopila sva iz vrste in se na konjih postavila pred naše vrste. Glasno sem začel govoriti naši množici zbranih vojščakov. Kljub temu da je pri moji vzgoji pomagal kultiviran italski hlapec, sem se imel predvsem za vojščaka in besede so mi le težko zapuščale jezik:

»Junaki zbrani! Bojna sreča nam je mrzko, nemilosrčno in dokončno obrnila hrbet. Neposredni boj z daleč premočnim sovražnikom na čistini bi nas stal premnogih življenj. Sovragu pa, v tem številu zbrani, ne bi povzročili znatne škode. Kaj malo sovragov bi pospremili v večna lovišča. Zato bi bila vsaka smrt v tem trenutku in na tem prostoru povsem nesmiselna. S samimi vdovami ne obstanemo in tudi naši otroci še morejo nadaljevati našega boja in ga na ta način tudi nikdar ne bodo mogli!«

Med vojščaki je silovito završalo, kajti tudi oni so pričakovali okrepitev s knežjo težko konjenico. Z rokami sem vznak pomiritve zakrilil z rokami od zgoraj navzdol, z dlanmi obrnjenimi proti tlom. Vojščaki pa se kljub temu niso pomirili. Zato sem moral skorajda kriče nadaljevati:

»Konjeniki, za menoj! Čim dlje moramo zaposlovati sovražno konjenico. Pešci pa medtem oblikujte tesno strnjene štirioglate postroje in se pomikajte proti bližnjemu gozdu in se potem tam razpršite. V gozd vam ne bodo sledili. Za njih je dovolj, da nas razbijejo. Zato jih zagotovo ni volja, da bi se po nepotrebnem izpostavljali nevarnosti v gozdu. Ostanite tako čimdalje skupaj, v nasprotnem primeru vas sovražnik neusmiljeno poseka, še preden dosežete gozd. Še enkrat ponavljam, držite se skupaj, če nočete še danes občutiti objema Moranine ljubezni. Ko dosežete gozd, se vam konjeniki pridružimo. Poskrite se po selih, dokler se ponovno ne zberemo in potem znova pokažemo roge sovražniku. Potem bojo zopet lahko videli, iz kakšnega testa smo. Naj bo Sventovid na naši strani!«

Zbrani vojščaki se niso, kot je bilo v navadi, odzvali z rjoventjem, temveč so v zamolkli tišini pešaki pričeli oblikovati štirioglate razporede s konicami kopij, obrnjenimi navzven, in z lokostrelci znotraj štirioglatih postrojev. Potem so se začeli brez naglice urejeno umikati proti gozdu, ki se je razprostiral na obeh straneh polja. Sovražnik je takoj prepoznal našo nakano. Zato je sovražna lahka konjenica nemudoma hrumeče privršala nad nas. V galopu, od katerega topota se je zamolklo tresla zemlja, so jim sledili frankovski težki oklopniki. Kopja so spustili nad naše pešake. Zato smo jih napadli z boka in jim skušali, z dobro odmerjenimi streli lokovskih puščic od blizu v ranljive dele, prizadeti škodo. A tudi to nakano je sovražnik sprevidel. Nad nas, so kot roj nadležnih osic, krenili sovražni lahki konjeniki. Tako da sem moral ves čas pretežno odbijati napade frankovskih lahkih konjenikov. Obstreljevali smo se s puščicami in tu in tam sem moral izvleči meč za boj od blizu. Medtem je frankovska težka konjenica že naskočila naše pešake in skušala razbiti njihov postroj. Nekoliko vstran sem lahko s kančkom očesa videl, kako so frankovski težki oklopniki s kopji porinili Staroslava iz sedla. Obrnil sem konja, da bi pohitel Staroslavu na pomoč. Toda nisem ga mogel več doseči, bilo bi prepozno, kajti frankovski konjeniki so ga nemudoma pobili z meči. Poleg tega pa se je z menoj borilo že kakih pol ducata frankovskih lahkih konjenikov in še so prihajali novi, kot bi se izza obzorja razprostirala ogromna vreča brez dna, polna sovražnih vojščakov in konjenikov. Zato sem se tudi sam začel umikati proti obronku gozda, kamor sem se za trenutek zazrl. Videl sem, da se je nekaterim postrojem svobodinov uspelo prebiti v gozd, medtem ko so nekatere postroje Franki razbili in pobili. Pogledal sem proti nebu, kjer je že krožil par planinskih orlov. Tudi druge ujede in vrani niso mogli biti daleč. Kot kentaver sem se po avarsko obračal nazaj in sipal puščice proti lahkim konjenikom, ki so me sledili. Tako so se menda bojevali že Huni, vabeč sovražnika v ukano, v smrtno past. Podobo človeka konja sem poznal. Latinski hlapec, ki me je naučil latinskega jezika, branja in pisanja mi je čestokrat kazal majhne kipce človeka konja, ki sva jih med igro našla med ruševinami starih naselbin. Med umikom, vem, da sem vsaj enega frankovskega konjenika sklatil s konja in ga poslal k Morani. Naposled sem dosegel obronek gozda in nadaljeval, kolikor se je dalo z galopom v notranjosti gozda. Kot sem predvideval, nam Franki niso sledili v gozd. Urno sem jezdil med drevesi in podrastjo. Želel sem čim hitreje najgloblje v temino gozda, v varnost in svobodo. Šele daleč za obronkom, ko sem bil že globoko v gozdu, sem nekoliko upočasnil konja. Oddahnil sem si in za hip prisluhnil gozdni tišini. A ko se mi je nagon po samoohranitvi nekoliko

polegel, se je v meni počasi začelo prebujati pekoče jedko, grenko spoznanje sramotnega poraza in da je bržkone naša stvar za dalj časa propadla. In svobodini? Nekaj se jih je zagotovo rešilo, precej več pa jih je moralo podleči frankovskim mečem. Prav tako nisem ničesar vedel o usodi Dragomerja in Teodimirja. Obrnil sem konja in se namenil proti domu. Občutek nesmisla me je težil in me vlekel nazaj na poljano in k tlom. A spoznanje, da ne morem nazaj in se pogubiti je bilo močnejše. Na neki jasi sem presenetil košuto z mladim jelenčkom. Segel sem v tok s puščicami, kjer mi je preostala samo še ena puščica. Napel sem lok, a sem si v zadnjem trenutku premislil. Košuta me je medtem zagledala in z jelenčkom sta se urno spustila v dir in se trenutek za tem izgubila v gošči.

Po približno uri ali dveh ježe sem prispel do obronka gozda na drugi strani. Po senožeti sem se spustil do bližnjega sela. Pod vaško lipo je posedal priletan svobodin. Ko je prepoznal mojo koseško opravo, me je starček ogovoril:

»Sam Dažbog vas je prinesel. Kakšne so vesti z bojišča? Gotovo slabe, sicer ne bi takole sami prihajali.«

»Morane mi slabe,« sem odvrnil.

Starčku je upadel obraz.

»Je bila Moranina žetev obilna?«

»Bojim se, da je bila,« sem tiho odvrnil, »toda mnogim se je, tako kot meni, uspelo rešiti v bližnji gozd,« sem pristavil.

»Torej ponovno bavarski in frankovski jarem?«

Ničesar nisem odvrnil. Po nekaj trenutkih sem povprašal:

»Ali imate kakšno hlapčevsko opravo odveč?«

Starček je razumevajoče prikimal. Napotil se je v hišo in se čez čas vrnil s hlapčevskimi grobo tkanimi hlačami in kratko tuniko, še umazano od dela na polju. Ponudil mi je tudi zvrhano lončeno skledo tople mesne juhe, kuhano meso in kos kruha. Šele takrat sem se zavedel, kako sem bil lačen. V boju in med begom lakote seveda nisem bil čutil. Zategadelj sem jedel hlastno, kot preganjana zver na begu. Stari svobodin me je medtem zadovoljno motril.

Ko sem oblačil hlapčevska oblačila, sem velel staremu svobodinu:

»Lahko vzamete mojega konja. Ne potrebujem ga več. Tudi lok vam izročim.«

Starček, ki so se mu zasvetile oči, mi je pomenljivo odvrnil:

»Z veseljem sprejemam vaš dar. Konj bo pravšnji za mojega vnuka. Ne bojte se. V prave roke ste ga oddali. Vam pa naj Veles kaj kmalu priskrbi novega!«

Položil sem lok in tok za puščice ter okrogli ščit in čelado na kamnito mizo. Preoblekel sem se in stari svobodin je konja, ki sem ga pred tem še zadnjič pogladil in počohljal po glavi, odvedel v hlev. Bilo mi ga je nadvse žal. Bil je pravzaprav moj edini pravi jezdnj bojni konj, močan in hkrati hiter. Zanj sem moral odriniti celo premoženje v zlatu. Svobodin je vzel tudi moja bela, ob ovratniku v rdeči in modri barvi izvezena, koseška oblačila. Od meča pa se nisem zmoget ločiti. Tudi on je bil vreden pravega bogastva. Svobodinova soproga mi je prešla hlapčevsko tuniko, tako da sem mogel meč skriti pod njo. Bližal se je večer in prespal sem na skednju svobodinove domačije.

VII

MRTVEC

*Ne sanjaj mrtvec, ne sanjaj.
Ne sanjaj resnice v opoju duhtečega cvetja
in trudnem vonju odmrlega listja,
dovolj je bila poplačana tvoja volja.*

*A vedi mrtvak, ako odpreš oči, ne glej,
ne prebudiš se v svetlem jutru,
sveta ne moreš zreti iz solzne doline.*

*Ne sanjaj in ne zbudi se mrlič,
potoneš v viharnem morju
naplavljenih trupel,
pod Satanovo krono
in Kristusovim mečem.*

Zarana sem peš krenil po stari rimski cesti proti domu. Sonce se je kmalu vzdignilo visoko na nebo in postalo mi je vroče. Prah zaprašene ceste se mi je zažiral pod podplate v hlapčevskih sandalah. Od nekod je privršal par frankovskih vitezov na konjih. Postavila sta se predme in me povprašala:

»Kod hodiš in kam si namenjen?«

V mešanici polomljene latinščine in frankovskega jezika, ki sem ga še namenoma popačil, sem jima jel odgovarjati:

»Hlapec sem in po deželi si iščem novega gospodarja.«

Viteza sta bila zadovoljna z odgovorom in sta urno odjezdila dalje. »Kako lepo bi jih bilo zdaj napasti, če bi bila Dragomer in Teodimir poleg,« sem pomislil. Po drugi strani pa sem začutil, da je prav mikavno motriti in spoznavati svet tudi z očmi navadnega hlapca. Peš se počasi potuje in imel sem obilico časa za razmišljanje: »Frankovski vitezi in domači izdajalci me bodo zagotovo iskali tudi na domu. Zato sem se mi pravzaprav sploh ne mudi domov. Živa in otroci bodo zagotovo v skrbeh, toda to ne odtehta varnosti mene in moje družine. Po drugi strani imajo Franki dovolj časti, da se ne bi, kar tako vnemar, brez dokazov, znesli nad mojo družino. Drugače je z

domačimi izdajalci in precej verjetno je, da bi se lahko celo med mojimi hlapci našel kateri. Kljub temu pa menim, da je v tem trenutku dobro, da ne poizvedujejo za menoj med živimi, temveč je mnogo boljše, da me iščejo med mrtvimi na bojnem polju, kajti podgane bodo kmalu privrele iz svojih lukenj in začele neusmiljeno požirati mrliče, ki jih je naplavila bitka, in gristi njihova lica.«

Med mojo pešpotjo po deželi sem moral večkrat spati na skednju ali seniku svobodinskih kmetij. Še vedno sem se čutil nadvse svobodnega, čeprav sem bil izgubil del svojega dostojanstva in sem se moral hkrati zavedati, da je občutek svobode in prostosti lažen in zavajajoč in da ne bo mogel več dolgo trajati, kajti trpko, neusmiljeno boleče spoznanje popolnega poraza in frankovske premoči je bilo trdno in nespremenljivo kot gorska peč. V notranjosti duše me je grizlo to spoznanje, tako kot me je tudi grizla, peklila in srbela grobo tkana hlapčevska lanena oprava. Še najhuje od vsega je bil občutek popolne nemoči ob neizprosнем dejstvu, da nas je knez ob vsem svojem dostojanstvu pustil na cedilu in da smo se na bojnem polju sramotno razbežali kot obglavljene kokoši. Poraz je bil tukaj in zdaj in ni ga bilo mogoče odmisлити in nedvomno bo imel za posledico učinek, ki bo uničujoč, ki bo trajal celo večnost in mi bomo molčali kot gluha črnica nad grobom. »Kaj bo z mojo družino in domačijo?« sem se spraševal. »V najboljšem primeru bom moral sprejeti križ,« je gomazela po meni ogabna misel. »Z vodo me bodo oblili po upognjenem zatilju in po pasje bom moral cviliti in mahati z repom. Tako zelo bi se moral ponižati. Kako ostudno.« Ob vseh teh pomislih me je oblival hladen znoj. »A tako poceni je že ne bom odnesel. Sovražni Franki in še bolj njihovi vazali so zagotovo do obisti razjarjeni zaradi upora. Nihče ne mara in noče upora, ker s tem izkazuje svojo ranljivost,« sem nadalje razvijal svoje misli, »precej gotovo je, da bom tudi izgubil domačijo. Zasegli mi jo bodo, tako kot so jo Staroslavu že zagotovo, in dobil jo bo kdo izmed izdajalcev ali morda celo kateri izmed mojih hlapcev. Sreča je opoteča. Vloge se bodo obrnile, kot noč zamenja dan. In jaz? Bom hlapec na lastni ali na kateri drugi kmetiji? Morda se me usmilijo in mi vzamejo glavo in me častno pogubijo. Kaj pa Živa in moji otroci? Bodo morali hlapčevati? Skoraj zagotovo bodo morali z upognjenim hrbtom na tlako, pod budno valptovo oko in vihtenje biča, ki bo neusmiljeno žvižgal, kot da nikoli niso bili gospodarji na svoji zemlji. Ampak ne, ta nočna mora se že ne bo udejanjila. Raje ubijem Živo in pomorim vse najine otroke,« Vse to mi je rojilo po glavi, dokler nisem nekega dne prispel do nekega sela, nedaleč od knežjega dvora.

Moje zlohodne slutnje sem prav kmalu imel priložnost videti še kako uresničene. V središču nekega zaselka sem bil priča na videz nenavadnega prizora, vsaj tako sem tistikrat menil, ne vedoč, da bodo postali tovrstni prizori odtlej nekaj povsem običajnega. Ob vaški lipi so bili zbrani vaščani in postroj frankovskih vojščakov v enakih opravah, kar je pomenilo, da so iz ožjega spremstva katerega izmed frankovskih pomembnežev ali poveljnikov. Tako sem lahko na sredini zbrane gruče kmalu prepoznal grofa Balderika, Kadolahovega naslednika, v družbi kneza Vojislava, oblečenega v bela lanena oblačila, in še enega izmed vplivnih frankovskih poveljnikov. V praznem prostoru, ki ga je na sredini bila naredila zbrana gruča, je bilo postavljeno tnalno, poleg katerega je stal krepak, orjaški gologlav rabelj, oblečen v črno usnje. Pod lipo je stala tudi majhna miza, za katero je sedel pisar, visok cerkveni dostojanstvenik, odet v črno togo. Pomešal sem se med ljudi, ki so s strahostastjem opazovali in spremljali dogodek. Nekoliko sem se bal, da bi me kateri izmed izdajalcev prepoznal, a me je nekakšna nevidna sila vlekla med ljudi in mi velevala, da naj le brez strahu prisostvujem dogodku. Postal sem poleg krepkega, a bledoličnega meniha, odetega v rjavo meniško kuto. Zajeten trebuh je imel opasan z navadno belo vrvjo. Njegova gola stopala so bila obuta v rjave usnjene meniške sandale. Na temenu glave pa je imel obsežno meniško tonzuro. Obraz pa mu je krasila kozja bradica. »Ta me že ne prepozna,« sem si mislil.

»Kaj se tukaj dogaja?« sem ga povprašal.

»Usmrtili bodo nekega upornega koseza.«

»Ali niso dejali, da bodo vse upornike pomilostili?«

»Kakor koga,« se je skrivnostno nasmehnil menih, »temu tukaj že ne bodo prizanesli.«

»In kaj je takega storil?«

»Bil je med uporniki in to že načeloma zadošča. Baje je po porazu upornikov nekaj časa jezdil skupaj s Franki, a so ga ti prepoznali in razkrinkali, da je pred uporom pobijal menihe in ugonobil kralju nadvse zvestega biriča. Enega redkih, ki mu je njegovo visočanstvo lahko zaupalo najbolj kočljive naloge. Poleg tega naj bi vohunil za upornike in zahrbtno umoril enega izmed grofovih poveljnikov.«

Zgodba mi je zvenela nenavadno domače in menihove besede niso obetale nič dobrega. Opazil sem, da je cerkveni dostojanstvenik z rokami dal znak, da privedejo obsojenca, in si ob tem na papirus nekaj pribeležil in nato dejal rablju:

»V varstvo vam izročamo upornega odpadnika, ki si je drznil dvigniti meč zoper njegovo veličanstvo, kralja svetlobe Ludvika Pobožnega in nad vesoljni red, ki vlada stvarstvu! Prosimo za pravično sodbo in obravnavo njegovih dejanj ter očiščenja in ozdravljenja njegove bolestne duše.«

Divje in strogo resno so zabobneli bobni. Med grmečim bobnanjem so privedli ujetnika. »To ne more biti res?! Saj to je vendar Dragomer!« Skoraj nagonsko sem začel razmišljati, kako bi ga lahko rešil, vendar je bil položaj brezupen. Sovražnikov je bilo daleč preveč. V kolikor bi samo karkoli poskušal, bi prijeli še mene. Mojo obupno grozo v mislih je prekinil menih:

»Njegov pajdaš, ki so ga ujeli v bitki, je podlegel strahovitim bridkostim mučenja med zasliševanjem, vendar pa je kljub temu veliko povedal. Še enega izmed njegovih sokrivcev pa še vedno iščejo. V kolikor ni padel v bitki, je še vedno na begu.«

»Teodimir!« sem pomislil, »kako so mogli? Le kaj je vse izdal, zavoljo mučenja? Dragomer je morda zares prosil za tako smrt. Teodimir pa zagotovo ne. Teodimir je znal razmišljati in je, po drugi strani, moral vedeti, da tisti trenutek, ko primeš za meč, si hkrati že mrtev, ker boš z mečem nekega dne tudi pokončan. Preostalo je dar boga vojne in umiranja Jarila.« Zbal sem se, da menih ne bi opazil moje negotovosti zaradi obupne, trepetajoče zadrege. Zato sem se po vsej sili skušal zbrati. Meniha sem hladnokrvno vprašal:

»Kako to, da knez ne nosi meča?«

»Okoli te dežele je kar nekaj gostoljubnih samostanov, ki bi lahko bili primerni za vašega kneza. Knez bo skoraj zagotovo moral v samostan. Zaupanje Frankov v karniolsko in karantansko plemstvo je premočno načeto in ni več vredno niti počenega novca. V iskreni molitvi in ob temeljitem razmisleku o svojih dejanjih bo knezu meč, bolj ko ne, prav gotovo samo v napoto,« mi je z blagim nasmeškom na licu odgovoril menih.

Dragomerja, golega do pasu, so medtem privezali na deblo vaške lipe, pod katero je navadno bila zasedala svobodinska veča. Rabelj je stopil korak ali dva nazaj in vzkliknil:

»Ker je bil morilec vernikov in menihov prave vere!«

Ponovno se je oglasilo grmeče bobnanje in rabelj je silovito z bičem, ki je imel na koncu usnjenih trakov pripete bodičaste kovinske zvezdice z ostro nabrušenimi prameni, kraki, močno udaril po Dragomerjevem hrbtu. Med udarcem je bilo razločno videti vse rabljeve mišice, ki so se kot kamniti relief čvrsto napele. Dragomer pa se je s celim telesom zdrznil. Njegov krik se je oglušil

v gromkem bobnanju. Nekaj kapelj krvi je z biča brizgnilo skozi zrak. Ko je le-to potihnilo, je Rabelj ponovno stopil korak ali dva nazaj in zaklical:

»Ker je umoril zaupnika njegovega veličanstva!«

Bobni so ponovno zagrmeli in Rabeljev bič je ponovno počil in se zažrl v nesrečnikov hrbet. Dragomer se je ponovno nemo usločil. Bobni so ponovno utihnili in zaslišal se je Rabeljev vzklik:

»Ker je vohunil proti svojemu svetlemu kralju Ludviku Pobožnemu!«

Bobni so zagrmeli in po Dragomerjevem hrbtu je ponovno padel udarec z bičem.

»Ker je zahrbtno umoril enega od poveljnikov furlanskega grofa!«

Bobni so grmeče udarjali.

»Ker je jezdil med uporniki!« in še en udarec je padel po zdaj že močno okrvavelem Dragomerjevem hrbtu. Medtem je Balderik dal Rabelju vedeti, da je dovolj in tako za trenutek skrajšal Dragomerjeve muke. Rabelj je Dragomerja odvezal in ga sunil proti tnalu. Dragomer se je skorajda nezavesten opotekel. Nato je namestil Dragomerjevo glavo na tnalno in jo s svojo krepko roko pritiskal navzdol. Mislim, da je bil Dragomer pri zavesti, kajti opazil sem, da je krčevito stiskal pesti. Balderik, oblečen v črno opravo z lahkim bojnim oklepom, je zmagovito, samozavestno spregovoril:

»Odpadnik je bil, samo navaden vojščak, zato smo tokrat velikodušno izkazali milost! Vendar česa takega nikoli več ne bomo dovolili! Naslednjič zagotovo ne bo več tako! Izprašani in preiskani bodo tudi sorodniki in znanci.«

Zamahnil je z roko in Rabelj je stopil korak nazaj in z močnim udarcem meča odrobil Dragomerjevo glavo, ki se je skotalila s tnalom, medtem pa so Dragomerjeve pesti ostale sklenjene. Rabelj je s tal pobral glavo in ob tem glasno dejal:

»Naj se ga vsemogočni usmili in v ljubezni sprejme njegovo dušo.«

Bledolični menih poleg mene pa je ob tem z očitno neprizadetostjo pripomnil:

»Je že tako, da ljudi vodi pretežno vzgib biti na uslugo predvsem in edino svoji lastni koristi. Vrag si ga ve, česa vse so ljudje sposobni, kadar jih popade naslada.«

Da bi podkrepil svoje misli je medtem, ko je izgovarjal svoje besede, uperil svoj pogled vame in si ob tem v znak pritrditve z zaskrbljeno resnobnostjo odkimaval. Skušal sem ostati karseda sproščen. Zato sem ravnodušno odvrnil:

»Pravzaprav je zares tako, kajpada. Imate prav.«

Grof Balderik, knez Vojislav, cerkveni in drugi dostojanstveniki ter frankovski vojščaki so nemudoma urno odjezdili. Ljudje pa so se začeli brez besed v tišini razhajati. Njihova sladostrastna radovednost je bila potešena in hkrati spokorjena in pomirjena natanko na način, kot si ga je želel sam furlanski grof. Rabelj pa je ostal s truplom, za katerega bo sam poskrbel. S truplom, katero ne bo pokopano med ostale mrtvece na vaškem pokopališču, temveč ga bodo zagrebli nekam za plot na koncu vasi, brez pogrebne obredja.

VIII

HEJ SLOVAN

*Hej Slovan!
Tvoje pleme maloštevilno
povsod je naslovljeno
kamorkoli je seme zasejano,
pleme ne bodi vdano,
hej Slovan!*

*Sveta pol si prekrmaril,
kamorkoli stopiš,
s teboj je Slava sveta,
kri se ni razredčila,
ampak se beseda
v duhu je zgostila!*

Sonce je počasi zahajalo in polotila se me je nora zamisel: »Namenim se proti knežjemu dvoru, kjer se ponudim za hlapca. V sršenjem gnezdu bom nemara še najbolj varen.« Starodavni vršaci nad dolino so krvavo žareli v večerni zarji, kot bi s svojo negibno mogočnostjo želeli dokazovati in opozarjati na nespremenljivost usode. Zato sem se najprej napotil proti nekemu drugemu zaselku, ki je prav tako stal v bližini knežjega dvora, kjer sem si nameraval poiskati prenočišče in se potem zarana nameniti na dvor, kjer pa sem bil priča neljubemu dogodku, podobno žalostnemu kot v selu, kjer so pogubili Dragomerja. Na morišče v sredi vasi so pripeljali nekega župana svobodinske večje, ki je užival ugled, zaupanje in spoštovanje svobodnega življa. Prav dobro se ga spominjam, kako je vedno in ob vsaki priložnosti govoril proti vsakršnemu nasilnemu odporu in klical k razumu. Frankovska biriča sta mu na tnalu, napravljenem kar iz navadnega lesenega štorja, z mečem odrobila glavo vpričo vaščanov, ki so se bili osupli zbrali pred vaško lipo. Ob svojem dejanju sta se biriča očitno posmehljivo režala, medtem ko je neki prisotni menih vmes vneto z gorečo iskrenostjo molil. Glava se je skotalila s tnalu in brizg krvi je namočil belo laneno županovo tuniko. V znak ohole nadutosti je eden izmed biričev objestno z razdiralno ihto z mečem udaril po lobanji nesrečnika in jo dokončno razčesnil. Mozeg je brizgnil in se razlil po zemlji, ki je prekrivala tla pod vaško lipo. Tedaj mi je postalo jasno, da se je moralo zgoditi in da

se ima še za dogoditi nebroj podobno nasilnih dogodkov po vsej deželi. Dežela je že drugič krvavela.

Ko sem prispel pred knežji grad, so bile duri odprte, oziroma dvižni most nad okopom okoli gradu, ki je vodil v grad, spuščen. Preoblečen v hlapca sem lahko šel mimo para stražarjev, ki sta, vsak na svoji strani vrat, stražila vhod v grad. Nejevoljno sta me premerila s pogledi. Hlapci niso bili nič neobičajnega na knežjem dvoru. Na grajskem dvorišču sem sédel na tla in se s hrbtom opiral na enega izmed arkadnih stebrov, ki so ograjevali dvorišče knežjega gradu. Otopelo, brezbržno sem opazoval dvorjane, hlapce in koseze iz zaščitnice knežje družine, ki sem jih videval na dvorišču. Kosezi in dvorjani so bili, kljub težini frankovskega škornja, videti sproščeni, nasmejani in odobrovoljeni. Toda prepričan sem bil, da jih je globoko v njihovih dušah najedal dvom, kakšna bo frankovska sodba o njihovih usodah, medtem ko je bilo hlapcem in novopečenim tlačanom, kot vedno, očitno vseeno. Upor ni bil njihov in zato se niso obremenjevali s svojimi težaškimi usodami, ki so, prejkone pomenile samo obsodbo na težaško garanje. Bič pomeni samo bič, ne glede katera roka ga vihti. Nekaj časa sem tako brezvoljno sedel, dokler me ni pobaral eden izmed grajskih kosezov, ki je povsem naključno prišel mimo mene:

»Kaj pa počnete tukaj? To ni mesto za ubožne, da bi tukaj beračili.«

Dvignil sem glavo, a sem z narejeno ponižnostjo odvrnil:

»Za hlapca sem se prišel ponuditi.«

Kosez me je prepoznal. V znak nejevolje je stisnil in spodvil ustnice in odkimal:

»Tukaj vendar ne morete biti.«

Krepko me je prijel pod pazduho in mi pomagal vstati. Preko dvorišča me je odvedel v grajsko klet, kjer sva sedla za mizo iz težkega lesa in dekla, ki se je, ne vem od kod bila vzela, se je nemudoma uslužno priklonila in nama na kosezov namig natočila črnega vina v glineni čaši.

»Ja, kaj vam ne pade ne pamet!« me je začel strogo oštevati kosez. »Nakopali nam boste nesrečo, kot da je že nimamo dovolj. Upora je konec!«

»In Ljudevit Posavski? Franki mu vendar ne morejo do živega,« sem kljubovalno odvrnil z vprašanjem.

»Morda je tako na bojnem polju, vendar frankovske vojske zdaj plenijo, požigajo vse pred seboj in se, tako ali drugače, znašajo nad navadno rajo, kar bo Ljudevita Posavskega izčrpalo in samo

vprašanje časa je, kdaj se bo prikazal na plan iz brlogov, ki si jih je zgradil na nedostopnih mestih.«

»In mi moramo imeti vlogo izdajalcev v tej zgodbi.«

»Pravim, da so Ljudevitu Posavskemu šteti dnevi kajti Franki in Bizantinci se že pogajajo zavoljo lastništva nad nekaterimi mesti ob obali Adrijanskega morja!«

»Pa vendar, na lastni koži sem občutil, da se izdaja ne more imenovati nič drugače samo kot ostudna izdaja. Težke konjenice ni bilo na spregled.«

»Tisto je bila nesreča. Zavedle so nas govorice,« je suho odvrnil kosez.

Pihnil sem skozi nosnice in se prezirljivo nasmihal:

»Frankom smo vendar trn v peti.«

Kosez ni ničesar odvrnil. Moralo je miniti nekaj dolgih trenutkov, preden sem ponovno postavil vprašanje:

»In kaj bo s knezom in njegovo družino? Ali bo moral v samostan? Karniolsko plemstvo v frankovskih očeh zdaj zagotovo ni veliko vredno.«

»Moral bi. Toda spravili ga bomo na svobodo. Nekam, kamor frankovski škorenj ne seže: na južno obalo Adrijanskega morja ali morda še dlje na morske otoke na daljnem zahodu. Sicer pa sem mislil o vas, v Furlaniji poznam nekega velikaša. Dober človek je. V kolikor se namenite k njemu, vas zagotovo sprejme odprtih rok. Nemudoma vas poviša v viteza ali v ministeriala. Tam vam ne bo slabega.«

»Ne, nikoli!« sem ogorčeno odvrnil. »Da me krmi kot psa brez lastnine, nikoli!« sem zatulil.

»Kakor želite,« se je v znak neprizadetosti zdrznil grajski kosez in nadaljeval:

»Križ, pa naj nam bo še tako mrzek, velja za zdaj sprejeti, a naša stvar nikoli ne umrje.«

»Duhovni nove vere bi dejali, da je zamolčanje resnice greh in jaz k temu dodajam, da je vsakršno tiholazenje poklon hudiču.«

»Moč je onkraj dobrega in zlega,« mi je odvrnil in izpod koseške oprave se mu je pod vratom zalesketal zlat enakokrak križec.

»Konec koncev smo vsi mrtvi.«

»Tako je, vendar zato še tisoč let ne bo miru v tej deželi.«

Dovolj sem slišal. Vstal sem od mize in postavil stol ob mizo.

»Kam odhajate?« je skorajda kriknil kosez.

»Domov, k družini.«

»Prav, toda pazite. Vitezi in frankovski ovaduhi so povsod. Iščejo in poizvedujejo o vas. Ostanite v hlapčevski opravi. Morda vas ne prepoznajo.«

Duri so silovito zaškripale. Kosez me je spremil do dvižnega mostu.

»Naj bodo bogovi na vaši strani!« mi je še zaželel.

IX

GRMADA

*Na grmadi stojim,
z vonjem po trohnobi se dušim
rabelj, krvnik, sprejmi moj dar!
Plaši me zbrane množice vzklik.*

*Roka pritakne baklo,
plamen vzplamti pod menoj,
po hrbtu zahladi me znoj,
jedek dim zapekli mi ihteče oko.*

*Vse okrog mene ogenj plameni,
ogenj plameni, ogenj plameni,
rumene iskre tavajo v temino noči,
Skušnjavec prekleti me zapusti.*

*Mislím, po tebi hrepenim, le kaj bi storil,
ponovno, drugače zgradil bi kamin,
da plamen bi ponovno vzklik!
Še lepši in mogočnejši kres bi zagorel.*

Po stari, zaprašeni rimski cesti sem se odpravil proti domu. Mrčes, komarji, muhe in obadi so me ujedali, oblaki pa so se brezbrizno podili po nebu. Vendar v naše selo nisem vstopil po cesti, temveč sem se v večernem mraku z obronka gozda spustil proti moji domačiji, da bi me opazilo čim manj zvedavih pogledov. Prišel ali bolje rečeno prikradel sem se v tišini. Bil sem tujec v lastni vasi. Gluhi molk je topo zapolnjeval prostor tudi v črni kuhinji. Živa je molčala. Komaj sem ji zmožel, osramočeno zreti v oči. Poraz je bil globok kot prepadna stena. Nisem si mogel misliti, da me bo tolikanj peklil tudi v mojem zasebnem svetu, v moji družini.

»Ali imaš kaj za pod zob?« sem jo vprašal.

»Prišel si,« je zaskrbljeno, skorajda zaničljivo pripomnila.

»Jutri zarana pojdem v gozd pod planino, da izkopljem zlato. Za jutraj mi pripravi malico!«

Živa je, kot bi hotela krikniti, osuplo onemela in otrpnila. Natančno je vedela, kaj to pomeni. Časi so bili nemirni in prihodnost negotova. V gozdu sem zakopal nekaj zlata, dovolj, da bi z njim lahko kupil manjšo kmetijo.

»Hlapce in deklice pošlji delat na polje oziroma na pašo!« sem nadaljeval, ne meneč se zanjo. »Medtem pa naloži na voz vse najnujnejše, kar potrebujemo. Otroci naj ti pri tem pomagajo. Poleg tega pa nihče ne sme vedeti zame ali me videti,« sem ji velel in se nato brez besed odpravil k večernemu počitku. Truden sem bil in še najmanj me je tisti trenutek zanimalo njeno mišljenje.

Zarana sem zbudil starejšega sina. Bila je še noč in do sončnega vzhoda je bilo še kar nekaj ur. Opasal sem si meč, ki se mi je v tistem trenutku, kot še nikoli, zdel tako neznosno težek in mi je kmalu postajal v napoto pri hoji. Včasih ni bilo tako. Meč sem jemal kot samoumeven moški dodatek, in se skorajda nikdar nisem ločil od njega, razen ko sem moral opravljati kmečka opravila na domačiji. Na nebu je kraljeval mesec in mesečina nama je kazala pot skozi gozd proti planini. Psi na selu so naju začutili. Glasno so lajali in cvileče zavijali. Ob tem, ko sva se oddaljevala od sela, je pasji lajež postajal vse bolj zamolkel in tih, dokler ni popolnoma izzvenel. Sin je vso pot skozi gozd molčal in ponižno nosil orodje. Molčal sem tudi jaz. Pod gozdno mejo sem po spominu našel mesto, kamor sem zakopal zlato. Z mečem sem v soju mesečine posekal podrast, ki se je v vseh teh letih zarasla preko mesta, kjer je ležalo zakopano zlato. Z mečem sem udarjal močno in užitek mi je dajal moč, kot bi pobijal svojo preteklost in vsa ta leta prosperitete. V golo zemljo sva zasadila lopati in kopala. Kopala sva, dokler lopati nista obdrgnili ob les zaboja, v katerem je bila zajetna mošnja z zlatom. Medtem se je začelo daniti. Dvignil sem mošnjo. Bila je težka in v njej je bila vsaj polovica zlata še od očeta, ki si ga je pridobil na številnih vojaških pohodih. Po njegovi smrti je bilo vojaških pohodov manj. Z mošnjo v roki sem stopil nekaj korakov naprej proti prepadnemu grebenu in se zazrl proti dolini, ki je bila še zavita v temo. Nato sem se obrnil nazaj proti sinu in se glasno povprašal:

»Zakaj ljudje nismo ptice?«

»Ja, kaj pa govorite, oče? Neumnosti pravite. Ljudje vendar ne moremo biti živali.«

»Morda je temu res tako. Toda nekega dne boš, upam da, razumel.«

V svetlobi jutra sva se prikradla v selo, upajoč, da naju nihče ni zapazil. Na srečo so bili psi tihi. Na dvorišču je že stal voz, naložen z najnujnejšim, kar bi potrebovali za na pot. Ob voz sem

privezal še nekaj živali iz hleva. Potem sem stopil v črno kuhinjo in na ognjišče prislonil baklo. Nato sem hodil, hodil sem okoli vogalov domačije, hleva in skednja ter pritikal baklo povsod tam, kjer je moglo kaj zagoreti. Ogenj je hitro vzknil in z dvorišča sem opazoval, kako ognjeni zubli počasi jemljejo domačijo in njena poslopja. Otroci so zaskrbljeno molčali. Molčala je tudi Živa. Zazrl sem se vanjo in vrnila mi je pogled. Tisti trenutek se mi je prvič zazdelo, da zrem v njenih očeh globoko razumevanje.

»Naj gori!« je vzkliknila. »Naš rod je preklet!«

»Pojdimo, preden bodo hlapci in sosedje videli ogenj!« sem velel. »Na jug pojdemo, po stari rimski cesti, nekam ob morje Adrijansko. Tam bo vstalo novo kraljestvo.«

Pognal sem konje in ostalo živino in naš voz je kmalu drdral po stari rimski cesti. Po zaprašeni cesti, ki je že dolgo ni več nihče popravljajl ali drugače vzdrževal. Po cesti po kateri sem ničkolikokrat skupaj z drugimi vojščaki, bojnimi tovariši korakal naproti usodi, kot so mi jo bile namenile rojenice. Na senožeti ob poti je stal krokar in nas s kimanjem pozdravljal. Zatem je zakrakal in poletel v nebo.

Ko smo bili že kakšno uro hoda daleč od domačega sela, nam je nasproti prišel živopisni voz s potujočimi glumači. Na cesti, po kateri skorajda nihče ni več potoval, se moraš neizogibno pozdraviti s tujcem. Tako je bilo tudi tokrat:

»Od kod prihajate, kam ste namenjeni?«

»Z juga prihajamo in potujemo povsod tja, kjer dobri ljudje radi darujejo potujočim glumačem,« mi je odgovoril eden izmed pevcev in igralcev deškega videza. Videti je bil njihov vodja.

»Kako je na jugu?« sem vprašal.

»Bilo je zelo hudo, a zdaj je že nekoliko bolje, je vsaj mir.«

»Zapojte mi nekaj, da mi nekoliko razvedri srce in duha!« sem velel.

Pevce deškega videza se je bil namenil proti njihovemu vozu in se zatem nemudoma vrnil z liro v rokah. Začel je peti svojo pesem in brenkati na liro:

HERMAFRODIT

(androgini)

Stopam skozi vonjave jesenskih meglic,
pod koraki listja šum in šelest,
v krogih bredem mimo gozdnih stezic,
a sonce, sonce kmalu bo vstalo,
Uran bo prerasel nebo, z Gaio bogovi se spočno.

Skozi jesenske meglice se podam,
sledim tvojemu vonju, mislim, hrepenim,
a kjerkoli stopam, z mečem ubijam na plan,
ker nisem iz bele žene porojen,
iz bele ženske sem izrojen.

Nisem od bele ženske porojena,
iz bele žene sem izrojena.
Zarjovi lev, a izpij me čisto potih,
zavrti me in ponesi me v sveta širjavo,
naj še vedno bije mi le srce iztrohnjeno.

Iščem svetlobe v snu
preko cvetoče poljane slo peruti razpne,
Erosova ost bogov, zareži mi.
V iskreni igri igralcev
le kaj lahko vojščak resnice stori.

Ko je končal svojo pesem se je pevec globoko priklonil. Podal sem mu srebrn novčič, ki ga je pevec med dlanmi pogladil in se prešerno nasmehnil. Zazrl se je v mojo hlapčevsko opravo in nato po vozu, kjer je zagotovo moral opaziti obris meča, ki ga je prekrivala ponjava.

»Hvala vam, gospod,« se je zahvalil skozi nasmeh. Za njim so se jeli zahvaljevati tudi preostali potujoči igralci. Pevec je takoj zatem skorajda osramočeno spustil pogled.

»Oh, ne bojte se in ne mislite tako,« odvrnem. »Vsi smo glumači na tem svetu. Bogovi nas motre izza oblakov, se nam muzajo in nasmihajo. Samo najvrednejši praznujejo z bogovi. Zbogom!«

Živa in otroci so molčali. Pognal sem naprej konje in živino.

X

Vse početje je spoznavanje in vse spoznavanje je početje
(Humberto R. Maturana in Francisco J. Varela)

Po približno dveh tednih pešačenja smo prispeli v razdejano deželo, kjer je bilo mnogo domačij zapuščenih in mnogo polj neobdelanih, ker po vojni vihri ni bilo nikogar, ki bi skrbel zanje in obdeloval zemljo ter pazil na živino. Zategadelj z nakupom domačije nisem imel težav. Za vsoto zlata, ki sem ga prinesel s seboj, sem lahko kupil skorajda enako veliko zemlje, kot sem jo imel na domačiji v Karnioli. Nikdar več nisem prijel za meč. Ni bilo potrebno in tudi Živa se je hitro navadila na novo okolje. Nisem ji želel ponovno potrgati korenin. Hčeri sem medtem dobro poročil in starejši sin, ki ni nikdar prijel za meč, bo ostal na kmetiji. A z mlajšim sinom so se rojenice poigrale. Zavaljo svetlejše prihodnosti mlajšega sina sem podpisal pakt s hudičem v sebi. Razvezal sem mošnjo in ga poslal v samostan. Tega nisem storil, kar bi me nekdo v to prisilil, temveč zato, ker nisem mogel najti druge poti. Samo v samostanu se dandanes lahko naučiš branja in pisanja, svetovne omike in drugih znanj. Na našo stvar seveda nisem pozabil in nisem mogel pozabiti. Naša stvar me še vedno globoko v sebi najeda, kot bi bil izpil skvarjeno, skisano vino in v trebuhu vsakič, kadar pomislim na našo stvar, začutim bolečino, kot bi pogoltnil kovaško nakovalo, kajti poraz je bil popoln. Naša stvar je do groba pozabljena. A mali me je razumel. V samostanu se je spoznal z nekim slovanskim knezom, ki je zavaljo spodletelega upora končal v samostanu. Knez ga naučil mečevanja, za kar je bil mali očitno zelo nadarjen. Postal je mečevalec, ki mu v bližnji in daljni okolici ni bilo para. Po nekaj letih je zapustil samostan. Sedaj poučuje branja in pisanja ter predvsem mečevanja otroke lokalnih plemičev in velikašev. Dela mu ne zmanjka. Ponosen sem nanj. Vsakič, ko me obišče na domu, mi pusti kakšno pesem. Zagotovo ve, kaj pomeni naša stvar.

VALJHUN

*Živim v sanjah na vrhu gore,
le kaj mi oblaki govore?
Krokar kljuje orehovo lupino,
kdo v nebo dovoli si postaviti vprašanje?*

*Zagrni me, krokar, v temino peruti,
spusti se blisk z oblakov,
črni duh, voda ognja ne pogasi,
kdo drzne si zastaviti vprašanje?*

*Z levjim srcem na pot se podam,
z mečem opasan skozi nevihto
ponavljam krokarjevo pesem peto,
pri bogovih za mizo obedovati moram,
kdo upa si zastaviti vprašanje?*

*Pero, razparaj maternico zmajevki,
Valjhun, odreši dušo si
in povedi ljudstvo ograjeno
na plan, k soncu, k oblakom,
le tako si odgovor pridobimo!*

To pesem je zapisal moj mali in tudi taka je bila moja zgodba. Truden sem in včasih čutim, da mi ne ostaja več mnogo od življenja. Morda si želim le še mirno umreti, kajti preklet je ta naš stan koseški, zato mladi umrjemo tudi, če že ne pademo v številnih vojskah, ki niso naše.

SPREMNA BESEDA

Zgodba romana je postavljena v 9. stoletje v čas velikih odločitev plemena Karniolcev. Vojna nevarnost je vsakdanje stanje in najpogosteje se himne pojo bogu vojne Jarilu. A ta prelomni čas v naši najstarejši zgodovini pozna poleg vojne in uporov še drugačno nevarnost. Širi se nova vera, ki je hkrati tudi vera frankovske vojske. Kosezi zato v Rimski cesti hodijo proti dvema nevarnostnima, ki ogrožata njihov dotedanji svobodnjaški način življenja: križu in meču. Naravno je, da svobodnjaki ne vidijo nove vere samo kot izpodrivanje domačih običajev, temveč tudi kot peto kolono. Temu primerno Slovenci v romanu postopajo z novoverci. Preko zanimivih dialogov pa se nam odkrivajo še globlje filozofske razlike med vero prišlekov in rodovnim nazorom, s katerimi se srečujejo junaki v romanu. Pisatelj nas preko fikcije sooči z življenjskimi odločitvami, ki so jih sprejemali naši pradedje v zgodnjem srednjem veku. Te pa so nemalokrat vodile v nove upore in vojne. Krvavi list zgodovine je del tedanje resničnosti in pisatelj Marko Vitas bralca ne obvaruje nasilja, temveč ga položi neposredno pred njega: vedi, bralec, tudi to je bila cena karniolske svobode.

Tudi dobro tisočletje kasneje od burnega dogajanja je na današnjem prostoru Karniole še vedno živo zanimanje za ta prelomni čas. Borba slovanskih kneževin za obstanek pod svobodnim soncem je dobilo mesto že v številnih romanih pisateljev, ki so iskali vzporednice in zglede za sodobno premišljanje. Rdeča nit teh romanov je svobodna kneževina v vihnem času vojnih osvajanj in vprašanje opustitve domače vere. Vitasov roman ni prvi, ki osvetljuje vprašanje uporov proti tujčevi vojaški in verski nadvladi, vseeno pa je še danes aktualno. Pričujoči roman *Rimska cesta* hodi po svoji poti in se odlikuje v pripovedi skozi oči junaka in kljub pisateljski svobodi odličnim opisom malo znanih slovanskih bogov in boginj.

Aktualno vprašanje slovanskih kneževin pa ni samo v leposlovju, temveč tudi v zgodovinopisju. Kljub temu, da Karniolcem ni uspelo dolgoročno ohraniti samostojnosti, so še vedno z upori dosegli to, za kar so šli v borbo - dolgoročno preživetje roda. Strateško odločitev tedanjih elit za sprejetja nove vere jim je sicer za visoko ceno izgube lastne religije omogočila dolgoročno preživetje. Ker pa novo le malokrat čez noč popolnoma zamenja staro, je bilo tako tudi z vero, ki je do danes preživela v jeziku in folklori. Mnogi potomci Karniolcev pa so jo še stoletja na skrivaj ohranjali živo.

Take dolgoročne sreče kot Karniolci pa niso imeli njihovi severni slovanski bratje dobro stoletje kasneje. Karniola ni bila osamljeno evropsko bojišče, temveč je bil to dolgoročni proces na mejah slovanske Evrope. Zaradi ogroženosti so se v velikem slovanskem uporuh leta 983 proti Svetemu rimskemu cesarstvu vzdignili Obodriti in Ljutiči vzhodno od Labe v današnji severovzhodni Nemčiji. Vstaja proti germanizaciji in pokristjanjevanju je bila uspešna, saj so skoraj popolnoma ustavili napade za naslednjih dvesto let. Kasneje v začetku drugega tisočletja se je proti germanski ekspanziji na vzhod in pokristjanjevanju, ki je hodilo z roko v roki z germanizacijo, sprva uspešno boril staroverski knez Niklot (1090 – 1160). Po propadu in nadvladi Saksoncev pa so bila zahodno slovanska plemena podvržena postopni germanizaciji. Meja *Germania Slavica* se je pomikala vedno bolj na vzhod, tako da so na ozemlju današnje vzhodne Nemčije spomin na njihove korenine samo še Lužiški Sorbi, na slavne junake pa zgodovinski romani.

Podobna ozadja in povode za upor so imela poleg Karniolcev še mnoga plemena. Nam najbližji Karantanci in druga bolj oddaljena slovanska plemena. Velike družbene spremembe se ne zgodijo samo na enem mestu, temveč imajo pogosto večje geografske razsežnosti. Kosezi, ki hodijo po Rimski cesti so le ena, a nam najbolj domača usoda uporniških plemen.

Ob zimskem kresu 2015,

Nejc Petrič

O AVTORJU

Marko Vitas se je rodil 23. marca 1966 v Ljubljani. Po maturi na Srednji kemijski šoli v Ljubljani se je vpisal na Fakulteto za naravoslovje in tehnologijo, kjer je leta 1990 diplomiral na Oddelku za kemijo in kemijsko tehnologijo, smer kemija. Leta 1995 je uspešno zaključil magistrski študij biokemije na Fakulteti za kemijo in kemijsko tehnologijo. Med podiplomskim izobraževanjem ga je pot zanesla tudi na strokovno izpopolnjevanje University of Sheffield, Velika Britanija. Po letu 1995 je nadaljeval s študijem in znanstveno raziskovalnim delom. Leta 1999 je uspešno ubranil doktorat znanosti s področja biokemije in molekularne biologije na Medicinski fakulteti, Univerze v Ljubljani. S sodelavci je objavil več strokovnih in poljudnih člankov doma in v tujini, ki so bili večkrat citirani. Poleg naravoslovja so njegove velike strasti književnost, filozofija in zgodovina. Do sedaj je izdal leposlovne romane *Vetrovi stepe*, *Prometheus* in *2084* ter zbirko kratke proze *Pozna trgatev*.

Avtor: Marko Vitas

Naslov: RIMSKA CESTA

Lektor: Janka Lombar

Založba: Borovnica, 2016, samozaložba

Prelom:

Oblikovanje ovitka: Barbara Kogoj

Tisk:

Naklada: 110 izvodov